

TÜRK FOLKLO ARAŞTIRMALARI

NİSAN 1969

İÇİNDEKİLER :

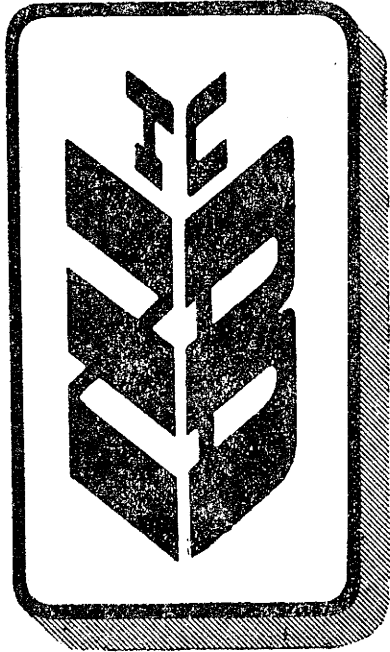
- Hacı Bektaş Veli Velâyetnamesi ve Törenler Behçet K. ÇAĞLAR
İstanbul Yatırırlarına Dair Doç. Dr. M. Kemal ÖZERGİN
Bir Trakya Oyunu : Mendil Sabahattin TÜRKÖĞLU
Halk Resimlerinde Minareler Malik AKSEL
XVII. Yüzyıl Âşıklarından Şahinoğlu Cahit ÖZTELLİ
Eski Romen Kasabalarında Türk Kahveleri E. P. JUDETZ - A. DOĞANÇ
Bir Konya Masalı : Gençlikte mi, Gocalıkta mı ? Saim SAKAOĞLU
Kitaplar Arasında : "Kul Nesimi" Muzaffer UYGUNER
Muhacir Kadıköy'de Hidrellez ve Mânileri Erdem YÜCEL
Anadolu'da Seyirlik Köylü Oyunları VI Metin AND
Ardanuç Kalesi Üstüne Bir Başka Efsane M. Âdil ÖZDER

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI : 237

KURUŞ : 100

tasarruflarınızı
değerlendirmek için
size
yol gösterecek ışık

HER YERDE HER ZAMAN
T.C.ZİRAAT BANKASI
olacaktır

NİSAN 1969

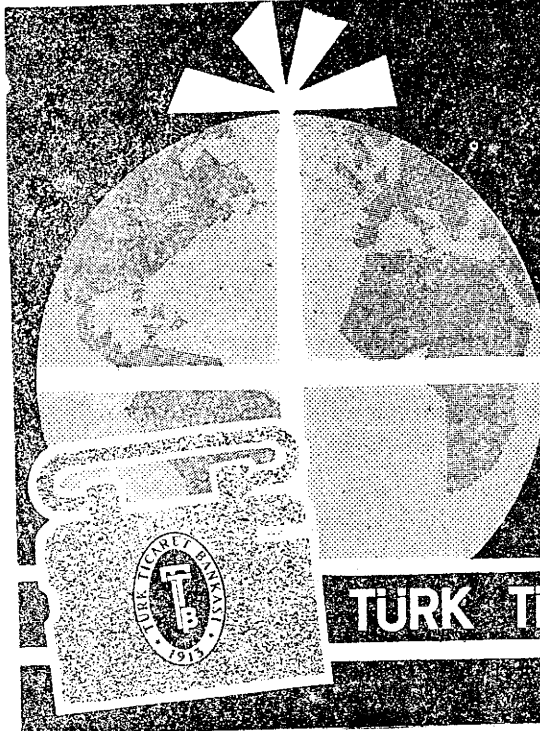
İÇİNDEKİLER :

Hacı Bektaş Veli Velâyetnamesi ve Törenler	Behçet K. ÇAĞLAR
İstanbul Yatırlarına Dair	Doç. Dr. M. Kemal ÖZERGİN
Bir Trakya Oyunu : Mendil	Sabahattin TÜRKÖÇLÜ
Halk Resimlerinde Minareler	Malik AKSEL
XVII. Yüzyıl Âşıklarından Şahinoğlu	Cahit ÖZTELLİ
Eski Romen Kasabalarında Türk Kahveleri	E. P. JUDETZ - A. DOĞANÇ
Bir Konya Masalı : Gençlikte mi, Gocalıkta mı ?	Saim SAKAOĞLU
Kitaplar Arasında : "Kul Nesim!"	Muzaffer UYGUNER
Muhacir Kadıköy'de Hidrellez ve Mânileri	Erdem YÜCEL
Anadolu'da Seyirlik Köylü Oyunları VI	Metin AND
Ardanuç Kalesi Üstüne Bir Başka Efsane	M. Adil ÖZDER

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI : 237

KURUŞ : 100

Memleket içindeki
Bankacılık hizmetleriniz
kadar
MEMLEKET DIŞI
BANKA İŞLERİNİZ
için de

TÜRK TİCARET BANKASI
EMRİNİZDEDİR

TÜRK TİCARET BANKASI

KÜLTÜR YAYIN 9

(Folklor : 39)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AGUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 237

NISAN 1969

YIL : 20 - CİLT : 12

Hacı Bektaş Veli Velâyetnamesi VE ŞEREFİNE YAPILAN TÖRENLER

Yazan : Behçet Kemal ÇAĞLAR

Coşkun inanışına, derin söyleyişine ve dünyayı saran şöhretine hayran olduğumuz Mevlâna'yı anmak elbette hepimizi sevindiriyor, duygulandırıyor. Gel gelelim, onun yanı sıra, ondaki Farsça söyleyiş yerine Türkçe söyleyişi amaç edinen, Türk edebiyatının, Türk halk musikisinin ve raksının zamanımıza kadar kalmasına sebep olan kimseleri hatırlamamak, onların da anmaları ve kutlamaları hakkını vermek bir dersizlik ve nankörlük olurdu...

Taassup endişelerinden, tarikat kayıtlarından ve bir günün beyliği beylik diye anma günleri vesilesiyle âyinler tertiplemeyi kâr sayan fırsatçı gericiliklerden öteye kadar bilir Türkler ve gerçek değerler üstüne bilinçle titreyen insanlar olarak bu büyüklerimizimizin de hakkını vermek gerekir. Yunus Emre'yi her fırsatta zevkle anıyoruz.

Hakkında makaleler yazılan, törenler tertiplenen Hacı Bektaş Veli'den ve onun bir Velâyetnamesinden söz açacağız. Anadolu Selçuk devletinin son yıllarını bir düşünelim: Bir yandan Haçlı seferlerle batıdan, bir yandan Moğol akınlarıyla doğudan tedirgin edilen bir Anadolu! Üstelik, devletin başındaki son Selçuk hükümdarları törece, dilce halktan kopmuşlar, Türküklerini bir kenara itmişler; İran sarayının, İran edebiyatının birer ağız açık hayran taklitçisi haline gelmişler.. Halk, dünyasından bıkmış, başının çaresine bakmak için bile toparlanacak hali kalmamış.. Gü-

veni yanında töresi, dili, dünya görüşü bile bozulmaya, çözülmeye yüz tutmuş..

İşte bu sırada Hacı Bektaş Veli, Horasan'dan Anadolu'ya geliyor. Beraberinde Türklük şuurunu, Türk dilini, Türk zevkini getiriyor. Bocalayan ruhlara, umduğunu yitiren insanlara yeni bir şuur, yeni bir iman aşıyor. Onları bir imanın bayrağı altında toplanmaya çağırıyor. Seslenişi Türkçedir, davranışı Türkçedir. Biraz sonra dağılıp çökmekte olan Selçuk varlığı üzerine yepyeni bir devlet kurmaya yönelik Kayıhanlılar, (sonradan ortaya çıkan devime uyarak söylersek) Osmanlılarla bir üleşme işbirliği yapıyor. Onların Anadolu'da Türk birliğini yeniden kurmak ve geliştirmek için giriştiği hazırlıklara O da düşüncesini ve etkisini katıyor :

Yeni askerlik teşkilatında, yeniceilikte teşvikçi ve tasdikçi oluyor. Devşirilmiş küçüklü yeni bir imanın coşkun havasında, Türkçenin en güzel, en kıvrak nefesleri, Türk musikisinin en çekici, en büyüleyici makamları ve Türk raksının en sürükleyici, en coşturucu oyunlarıyla yetiştirmek için gereken telkinleri yapıyor.

Uyuşuk, umutsuz, tedirgin Anadolu'da bir yeni, coşkun, verimli, yaratıcı hava esmeye başlıyor. Dar görüşlü ve yabancı dilli telkinlerin yerine öz türkçe, eski törelere ve davranışlarına uygun bir uyarımadır, bir kendine getirmidir, bir gerçeğe çağırma- dır başgösteriyor. Türk halkı, yeniden sığ görüşlerin, beylik inanışların dar gerçeve-

**ANADOLU
BANKASI**

SİZİN ESİNİZİN
ÇOCUKLARINIZIN
KISACASI

AİLENİZİN BANKASIDIR

(Folklor : 40)

**Filiz
ÇAYI**

(Basın : 6002 - 41)

sinden taşma şevkine eriyor .

Eğer Bektaşılık, kuruluşundan sonraki ilk yüzyıllarda olduğu gibi saflığını, özlüğünü, derinliğini muhafaza ederek; bütün kozmopolit akımlara karşı dini olduğu kadar millî bir direniş olarak kalsa ve bu yoldaki eşsiz yararlılığını sürdürebilseydi, tekkeler hiçbir zaman kapanmazdı. Tekkeler, çevresinde toplanıp havasına girenleri, uyşuk ve miskin bir süflülüğe sürüklemeseydi, Türk toplumunun bağrında dindarlıkla milliyetçiliği atbaşı beraber yürüten kutsal kurumlar olarak yaşayıp gideceklerdi.

Tekkelerin niçin kapatıldığını kanunların mucip sebepleriyle değil de, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Nur Baba isimli romanını okuyarak bile kolayca kavramak mümkündür. Bu tarihi gerçeği bir kere daha böylece belirttikten sonra şunu da açıkça söylemek gerekir ki: Bektaşî tekkelerinin Anadolu halkı içine yaydığı ve eski töreleri hatırlatarak benimsettiği geniş hoşgörülük, kör ve katı taassuba karşı köklü ulusal tepki olmasaydı; Atatürk devriminin getirdiği birçok yenilikleri, ileri görüşleri Türk milletine kavratmak ve benimsetmek şöyle dursun, gönülsüz kabul ettirmek bile mümkün olmayacaktı..

Bugünkü Anadolunun bir güçlü birliğe doğru gelişmiş olan kaynaşmasında Türk dilini, Türk töresini, Türk zevkini kutsal bir hava içinde birinci plâna çıkararak ve yayan eski tekkelerin pek önemli rolü vardır. Öteki alanları bir yana bırakalım da, biz azçok bildiğimiz, azçok içinde olduğumuz sanat alanına şöyle bir eğilelim.. Onüçüncü yüzyıldan buyana katkısız, gerçek, öz Türk şiiri diye ne biliyorsak, ne buluyorsak, Hacı Bektaş Veli'den icazet aldığı rivayet edilen Yunus Emre başta, Bektaşî nefeslerinde buluyoruz. Onların öyle hoş, öyle halkça, sade olduğu kadar da öyle derin söyleyişleri var ki insana Türkçeyi bir kat daha sevdirtiyor :

Dağlarda nerkis sanırdım

Ela gözlü mestim seni

Sözünden özün tanırdım

Fehm ederdim dostum seni..

Ben soyundum samurlardan

Tokma oldum hazırlardan

Olur olmaz çamurlardan

Sakınmazdım üstüm seni.

Varsam Kırklar Mekke'sine

Tura olsam sikkesine

Bir gerçeğin tekkesine

Seremedim postum seni..

Dersim aldım ism-i Hû'dan

Kara toprak kanlar yudan

SEYRANİ, keyfime sudan

Doldurmadım testim seni..

Bu, 19. yüzyıldan gelen, ne de olsa yeni sayılabilecek bir ses.. Peki öyleyse, işte, altıyüz yıl öncenin sesi!. Kaygusuz Abdal, Tanrı'ya sesleniyor. Burdaki "abdal", "p" ile söylenen, akılsız anlamına "aptal" değil; kısır aklını kullanmaya lüzum görmeyip engin ruhu ve derin sezişiyle hareket eden adam anlamına..

Yücelerden yüce gördüm

Erbabsın sen Koca Tanrı

Âlem okur kelâm ile

Sen okursun hece Tanrı.

Âşı kullar yaratmışsın

Alp dünyaya atmışsın

Birbirlerine katmışsın

Sen çıkmışsın uca Tanrı.

Yaratmışsın kıldan köprü

Gelsin kullar geçsin deyü

Bir duralım söyle berü

Yiğit isen geç a Tanrı..

Kaygusuz Abdal'ın "şahiyat" adı verilip hafife alınan bu şiiri, gerçekte softaların dar görüşleriyle alay ediyor: "Ey Tanrı! bize senî böyle zalim ve mantıksız göstermek istiyorlar. Böyle yaratıcılık, böyle yücelik olmaz elbet! Bu, onların kuruntusudur" demeğe getiriyor.

Şimdi biraz da elimizin altındaki "Velâyetname"ye göz atalım: Bir menkıbeler kitabıdır. Bir imanın büyük ve kutsal saydığı bir adamın hayatını masallaştıran, destanlaştıran hikâyeler, gerçekte olmuş vakalar gibi saf bir eda ve sevimli bir ısrarla anlatılır. Olayların birçoğu safca, çocukça uydurulmuş şeylerdir. Hacı Bektaş Velâyetnamelerinden en eskisi Ankara Devlet kitaplığındadır. Edebiyat ve tasavvuf incelemeleriyle gerçek bir şöhrat yapmış ve birçok faydalı eser yayınlamış olan Abdülbaki Gölpınarlı, bu Velâyetnameyi bugünün diline çevirip yayınlamıştır. Bu kitapta rastlanacak "gammazlık"ın hırsızlıktan, kaatillikten bile berbat bir huy olduğunu belirten ve dolayısıyla Hacı Bektaş'ın kerametini öne süren bir parçayı ki-

Araştırmalar :

İstanbul Yatırlarına Dair

Yazan : Doç. Dr. M. Kemal ÖZERGİN

I.

Yatırlar ve benzerleri, halkın kendi gücü dışındaki isteklerinin yerine gelmesi için, Tanrı nezdinde duasının kabul olacağına inandığı kutlu ruhlara, bunların manevi aracılığı ile dilekte ve onun yerine gelmesi karşılığında türlü adakta bulunduğu hacet yerleridir. Halk inancının, belli bir düzene sâhip olmuş mütekâmil dinler dışındaki inanç ve âdetlerini aksettiren yatırlar, bu özellikleri ile şehir folklorunun dikkate değer bir bölümünü teşkil eder.

Türk folklorunda mühim bir yeri olan yatırlar ve adak yerleri üzerinde, gerek katolok, gerek tasnif ve tahlil açılarından henüz geniş araştırmalar yapılmamıştır. Türkiye yatırlarını toplu inceleme bakımından, Nezihe Araz'ın hikâyeleştirilmiş eseri (1) bir kenara bırakılacak olursa, Doç. Dr. Hikmet Tanyu'nun hazırladığı doktora tezi (2), ilk ciddi çalışma olarak elimizde bulunmaktadır.

Şehirlere göre yapılan yayımlardan; Urfalı ziyâret yerlerine dâir Müşfika Abdülkadir [İnan]'ın (3), Manisa şehrinin geçmişteki yatırlarına dâir rahmetli İbrahim Gökçen'in (4), Konya evliyâlarına ait yine

eski bir kaydı tanıtan Prof. Dr. Süheyl Ünver'in (5) makaleleri ile nihayet Gaziantep'teki yatırları inceleyen C. C. Güzelbey'in kitabı (6) bu alandaki istifadeli eserlerdir.

Rahmetli Mehmet Hâlit Bayrı'nın İstanbul yatırlarına dair derlemeleri (7), bu şehre âit ilk çalışmaları teşkil etmektedir. Bu büyük şehirdeki ziyâret yerlerine dâir yapılan iki röportaj serisi de, topladığı halk bilgileri bakımından burada anılabilir (8). İstanbul yatırları arasında ayrı bir yer tutan "sahâbeler" ise, yine Prof. Dr. A. S. Ünver tarafından incelenmiştir (9).

II.

Eski yazma mecmualara giren pek çetleli kayıtlar arasında yatırlar ile ilgili olanlarına da raslamak mümkün olmaktadır. Bu yazıda İstanbul yatırlarına dair eski bir metin verilecektir. Elimizdeki metin üç kayıttan meydana gelmiştir :

Birinci kayıt (A), "Duâsı (yani Tanrı'dan hayır ve rahmet dileği) kabul olunmuş yerler" manasına gelen bir başlık altında 25 tane ziyâret yerini sıralamaktadır. Bunların arasında bir kaç sahâbe ile tarikat uluları başta geliyor.

İkinci kayıt (B), Hızır peygamber'in İs-

saca tekrarlayalım :

Germiyin ilinin Denizli şehrinden bir haramı vardı. Yıllarca yol kesmiş, canlar yakmış, kanlar dökmüştü. Günün birinde kalbine bir yumuşaklık geldi : "Nice bir can yakacağım, dedi. Tövbe edersem elbette Tanrı tövbemi kabul eder. Önce bir "er"e başvurayım da himmetini alayım, tövbemin kabul edilip edilmeyeceğini anlayayım".. Kalktı; doğruca Suluca - Karabük'e vardı. Hacı Bektaş'a halini arz etti. Hacı Bektaş : "Bir bostan ek, yetişen mahsulü gelene geçene yedir" dedi; eline bir de kuru değnek verdi. "Bunu da dedi, bostana dik. Bu değnek ne vakit yeşerir, yapraklanırsa bil ki Tanrı tövbeni kabul etmiştir"..

Kırk yıllık hırsız, Veli'nin dediklerini yaptı. Bostan mahsulü verdi. Gelene geçene yediriyor, hayır din alıyor. Fakat bostanın ortasındaki değnek bir türlü yeşermemiş mi ?..

bilmiyordu. Günlerden bir gün bostanın önünden nefes nefese koşup giden birinin geçtiğini gördü; önüne geçti, durdurdu. Ona da bir şeyler ikram etmek istiyordu. Öteki yine koşmakta devam ediyor, ısrarları hiçe sayıyordu. Sonuncu ısrar karşısında yine koşarak maazeretini bildirdi :

"Birisini gammazlamağa bu memleketin bey'ine gidiyorum; imkânı yok duramam. Vakit geçmeden adamı beyin katında kötüllemeliyim" dedi.

Yıllarca değneğin yeşermeyeceğini görünce zaten tövbe niyetinden vazgeçmeye yaklaşan eski haramı bu gammazı yakaladı; öldürecek gibi bir temiz dövdü. Sonra da, artık tövbem kabul olunmaz, işte bir suç daha işledim diye bostanı söküp dağıtmaya kalktı. Sıra o kuru değneğin hizasına gelince bir de ne görsün değnek yeşermemiş mi ?..

tanbul'daki mekamlarını bildiriyor. "Hızır mekâmı", bütün dilekleri kabul edip yerine getirdiğine inanılan Hızır peygamber'in insanlara görünmeyi müdat hale getirdiği yer, demektir. Sadece "mekâm" deyiimi ise, bilindiği gibi, "ulu bir kişinin kabri, ziyaret yeri" manasına olduğu kadar, asıl olmayıp adı geçen ulu kişinin adına düzenlenmiş ve onu anmaya vesile olan yer anlamına da gelmektedir. Buradaki kayıttan, o devirde İstanbul'da dört tane Hızır mekâmının bilinmekte olduğu öğreniliyor.

Sonuncu kayıt (C) ise, yine İstanbul'da Kasımpaşa semtinde "Eski Tersane" denilen yerde "Mücahidler'in ruhları mekâmı" bulunduğu gösterilmiştir. Kimlikleri kesinlikle belli olmamakla beraber, bunların İstanbul'un fethi ile ilgili oldukları düşünülebilir.

İstanbul yatırlarına âit elimizdeki bu üç eski kaydın kimin tarafından ve ne zaman düşüldüğünü açıkça bilmiyoruz. Bununla beraber, yazmanın durumuna bakılacak olursa, bunların en geç XIX. yüzyılın başlarında ve tabiatıyla İstanbul'da ameli bir gaye ile tesbit edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak yazan şahsın adı belli değildir.

III.

Yukarıda anılan üç kaydın bulunduğu el yazması mecmua, Süleymaniye Umumi Kitaplığı'nın Esadefendi kısmında 3740 numara da bulunmaktadır. Kitap, "Mecmua-i Müstakim - zâde" adını taşıyor. Müstakim-zâde Süleyman Sa'deddin Efendi'nin 1784 - 1786 yılları içinde telif edilmiş altı risâlesini toplayan bu mecmua, her sayfası 21 - 25 arasında değişen satırlı 64 yapraktır. Orta kalınlıktaki aharlı kâğıt üzerine ince talik kırması ile yazılmıştır. Kahverengi meşinden, miklepli, yıldız şemseli ve cedveli bir cildi vardır. Kayıtların bulunduğu 45 a. yaprağı 142 x 222 mm. ölçüsünde ve kırmızı cedvellidir. Yazısı, metninki ile aynıdır. Bu mecmua hiç bir yerinde istinsah edeni, yerini ve tarihini gösterecek bir kayıt ihtiva etmemekle beraber, muhtemelen İstanbul'da ve en geç XIX. yüzyılın başlarında yazılmış olmalıdır.

Mecmua'daki boş bir sayfaya acele ve düzensiz bir şekilde yazıldığı görülen bu üç kayıt, burada yayımlanırken sadece

cedvel haline getirilmiş ve her maddenin başına sıra numaraları konmuştur.

(Metin)

(A) Müstecâbü'd-da've mahaller

- (1) Türbe-i Hâlid ibni Zeyd, r. z. (10)
- (1) Türbe-i Ebî Şeybeti'l - Hudri, r. z.
- (3) Türbe-i Emir Buhârî
- (4) Türbe-i Âbid Çelebi
- (5) Türbe-i Baba Hayder
- (6) Tersân'e'de mekâm-ı ervâh (11)
- (7) Türbe-i Seyyid Nizâm
- (8) Küçük Emir kabri
- (9) Türbe-i Yorgani
- (10) Arab câmileri
- (11) Baba Ca'fer
- (12) Ayasofya'da Baba Maksûd mihrabı
- (13) Türbe-i Hazret-i Hüdâyi
- (14) Türbe-i Sübül
- (15) Türbe-i Sinân-i Erdebili
- (16) Türbe-i Ümm-i [!] Sinân
- (17) Türbe-i Nûri-i Sıvâsi
- (18) Mescid Ak-şems [eddin ?]
- (19) Türbe-i Yahyâ Efendi
- (20) Kabr-i Yûşâ,
- (21) Anadolu-hisari namazgâhı
- (22) Ebî Şeybe kurbinde Emir zâviyesi
- (23) Türbe-i Şeyh Vefâ
- (24) Türbe-i Cemâl-i Halveti
- (25) Türbe-i Seyyid Velâyet

(B) Hazret-i Hızır mekâmı

- (1) Üsküdar'da Eski Vâlide'de son cemâat yerinde
- (2) Sadefciler'de Alipaşa Câmii'nde minber mukabilinde
- (3) Ayasofya'da Musallâ kapısı ile minber meyânında
- (4) Davudpaşa câmii'nde Nakşi Efendi zıll-ı hayâlî.

(C) Mekâm-ı Ervâh-ı Mücâhidin

Eski Tersâne verâsında müstecâbü'd-da've.

- (1) Nezîhe Araz: Anadolu evliyalari. İstanbul 1966.
- (2) Dr. Hikmet Tanyu: Ankara ve çevresinde adak ve adak yerler. Ankara 1967; ayrıca krs. H. Tanyu: Ankara'da adakla ilgili sözler ve adaklar. İlahiyat Fakültesi Dergisi, IX -1961

Halk Dansları :

Bir Trakya Oyunu : Mendil

Yazan : Sabahattin TÜRKÖĞLU

EDİRNE YÖRESİNDEN

DERLEYEN: S. TÜRKÖĞLU

SÜLÜMAN AĞA

(MENDİL OYUNU)

Geçiş

Genellikle Trakya Bölgesinin her tarafında oynanan Mendil oyunu bazı lokal değişikliklere uğramasına rağmen, bölgenin müzik ve hareket yönünden en tipik oyunlarından birini teşkil eder. Bilindiği üzere Trakya Folklor müziğinde hakim ölçü Aksak usullü 9/8 liklerdir. Oyunumuz Pehlivan köy civarında Sülûman Ağa diye çağrılan müzikle oynanmakta olup, daha ziyade bir kadın oyunudur.

Oyuna iştirak eden herkesin elinde bir mendil bulunur. Müziğin temposuna göre

ayaklar bir üçlü sekizlik ölçüsünde aksama'ya uydurularak karşılıklı oynanır. Mendil bazan uçlarından her iki elle bazan da tek elle tutulur sonki durumda diğer el kalçaya gider. Karşılıklı geliş gidislerde ve duruşlarda neşeli bir şekilde yüz yüze bakılır ve eldeki mendil gayet işveli tarzda sağa sola sallanır.

Bu oyun anlattığımız şekliyle daha ziyade Edirne Pehlivan köy civarında oynanmaktadır.

(Ankara 1962). 153 - 187.

(3) Müşfik Abdülkadir: Urfa'da ziyaret yerleri. HBH, IX/99 (İkincikanun 1940). 49 - 52; IX/100 (Şubat 1940). 77 - 79.

(4) İbrahim Gökçen: XVI. ve XVII. ncı asırlarda Saruhan zaviye ve yatırları. İstanbul 1946.

(5) Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver: Yazma mecmualara göre Konya'da evliya sayımı. TFA, IV/89 (Aralık 1956). 1417 - 1419.

(6) Cemil Cahit Güzelbey: Gaziantep evliyalari. Gaziantep 1964.

(7) Muammer Önus (takma ad): İstanbulda bazı ziyaret yerleri. HBH, IX/194 (Haziran 1940). 297 - 298; IX/105 (Temmuz 1940). 218 - 225; Mehmed Halid Bayrı: İstanbul folkloru.

İstanbul 1947. 136 - 159; Adil Özseven (takma ad): İstanbul'da ziyaret yerleri. TFA, V/98 (Eylül 1957). 1565 - 1567; V/99 (Ekim 1957). 1581 - 1584; V/100 (Kasım 1957). 1597 - 1600.

(8) Ercüment Kocatürk: İstanbul evliyalari. İstanbul Ekspres gaz., 2696 - 2724. sayılar (11 Mart - 8 Nisan 1959); Aysel Okan: İstanbul evliyalari. İstanbul ts.

(9) Prof. Dr. A. Süheyl Ünver: İlim ve sanat bakımından Fatih devri notları. I. İstanbul 1947. 108 - 111; ayn. müell.: İstanbulda sahâbe kabirleri. İstanbul 1953.

(10) "Radıyallahu anh"ın kısaltılması olarak yazılmıştır.

(11) Buradaki Üçüncü (C) kayda bakınız.

Halk Resimlerinde Minareler

Ne yandan bakılırsa bakılırsın şehirlerimizde yapı olarak uzaktan ilk göze ilgin ince uzun minarelerdir. Hele İstanbul bu büyük abideler şehri bir bakıma minareler şehri sayılır. Bu şehre denizden bakıldığı zaman yeni yapıların aşamadığı ülkemizin gerçek gökdelenleri sivri külâhlı, boğum boğum, ucunda altın alemeleri bulunan minareler oluyor. Birçok yerlerde, hele İstanbul'da tarihi yapılar yükseldikçe minare biçimini alırlar. Buna örnek Beyazıt yangın kulesi tek başına camisiz dev bir minareden başka bir şey değildir. Galata kulesinin başına külâh geçmekle o da görülmemiş bir cüsse de bir minare oluvermiştir. Kız kulesi de böyle güdük

bir minareyi andırıldığı gibi, Kuleli Askeri Lisesi de iki sivri kulesiyle minareleşmiştir.

Eski resimlere bakılırsa Rumelihisarı'ndaki kuleler de hele üst kısımlarıyla minareleri hatırlatırlardı.

Dünyanın en ince, en sivri kuleleri şüphesiz ki İstanbul ufkuna yaslanmış, geometrik şekiller almış, göklere doğru sivrilmiş bu minarelerdir. Minarenin içinden çok dışı süslüdür. Çünkü içini sade günde beş vakit camiin müezzini görürdü (*). Dışını ise uzaktan, yakından bütün şehir halkı. Bu sebepten olacak bütün süsler de dışıdır, arabeskler, istalaktitler, kabartmalar, küfi yazılar, hattâ çiniler. Bütün güzellikler dışı. Bunlar u-

Yazan : Malik AKSEL

zaktan güzel görünmek üzere yapılmışlardır.

İstanbul'un seyredilmeğe layık nice yapıları vardır. Bunlar içinde en büyüğü toprak üstünde olduğu halde hiç bir yerden görülmeyen bir gece şehri olan kapalı çarşıdır. Dışı yok, içi var.. Minarelerin zıddı.

İstanbul'un silüeti arasında bu sivri kuleler kubbe kübe yükselen camiilerin çevresinde onların ayrılmaz bekçileridir. Topkapı Sarayının mutfaklarının, köşklerinin, harem dairesinin bacaları minare biçimindedir. Tepelerinden çıkan karadumanlar "arşa direktir ah ile vahım" sözünü hatırlatan gizli saray facialarının sanki dışı vurmuş işaretleri.

Sâde İstanbul'da değil

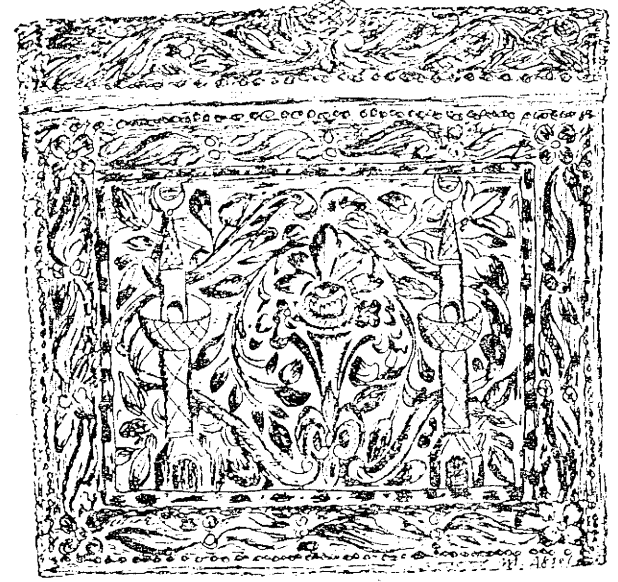
ARAŞTIRMALARI

yurdumuzun her köşesinde küçük, büyük, taş, tuğla, tahta türlü minareler bulunmakla beraber bazıları da görülmemiş biçimlerde diler. Öyle ki Bursa'da Demirtaş camii minaresi de böyledir. Bu minare altı direk üstünde boşlukta kubbe gibi bir çatı üzerine oturtulmuş ve 15 inci yüzyıldanberi dim dik duran bir minaredir. Tek ekşiği sıvalarının dökülmüş olmasıdır. İstanbul'da Tulumcu Hüsamettin camiinin minaresi de kapı kemeri üstünde idi. Kimin aklına gelirdi, bu camiin enkazı ile Şişli camiinin yapılacağı.

Her camiin bulunduğu yerde bir minare bulunmakta, bazan bu minare sayısı Sultan Ahmet camiinde olduğu gibi altıya yükselmektedir. Bu sebeptendir ki Harem-i Şerif altı minareli iken bir minare daha eklenerek yedi minareli olmuştur. Bununla beraber resimlerde bir kubbe çevresinde yedi hatta daha fazla minarelerin dizildiği de görülür. Türlü eşya, el işlemlerinde görüldüğü gibi bazı tuğraların köşelerinde de böyle motiflere rastlanılır.

Halk arasında minarelere pek çok adlar takılmış bulunmakla beraber buradada en çok tekrarlananlardan bir kısmı şunlardır: Çifte minare, yivli minare, burma minare, güdük minare, eğri minare, sırça minare, çinili minare, aynalı minare, ince minare...

Minareleri kandillerle ışıklandırma âdeti İslâm memleketleri içinde ilk defa İstanbul'da tecrübe edilmiş, böylece minareler nurdan bir servi gibi gök-

2 No. Resim : Gümüş fişeklik, çifte minare.

lere yükselmişler, karanlıklar içinde kandillerle gökyüzüne yazı yazma düşüncesi yani "mahya" lar da ilkin İstanbul camilerinde görülmüştür.

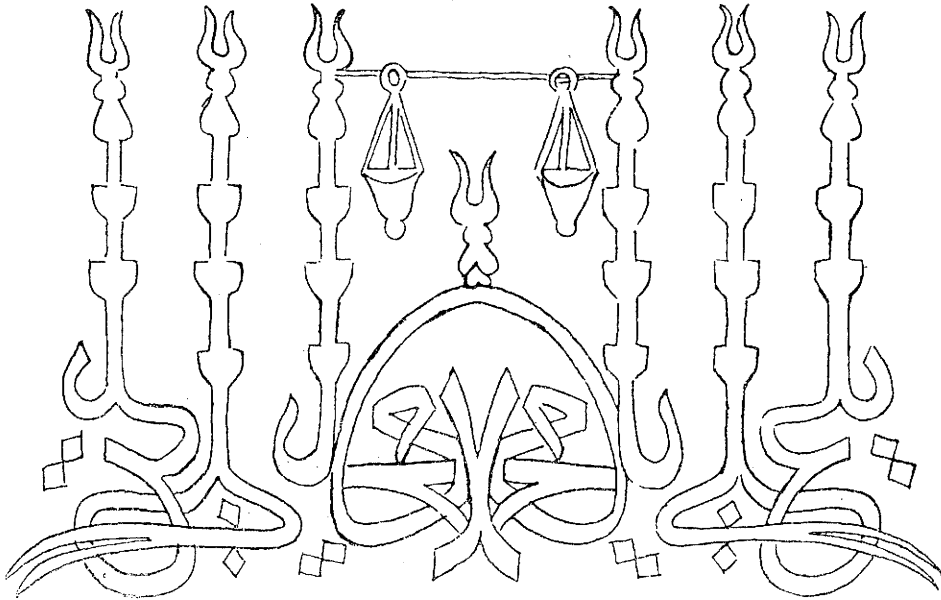
İslâm dünyasında meşhur minarelerden biri de Şam'da Ümmiye Camiinde Ak minare'dir. Dini inançlara göre bu minareye kıyamet gününde iki melek tarafından Hz. İsa indirilecek ve müslümanları Deccalin elinden kurtaracak. Burada İsa İslâm resimlerinde ak sakallı, beyaz, sarıklı bir hoca şeklindedir. Bu resimler hiç te Hıristiyan geleneğine uymamaktadır.

Dini geleneklere göre Âdem'in cennetten çıktktan sonra Tanrı tarafından kendisine gönderilen "Beyti mamur" yani cennet köşkünün minaresi de ak gümüştedir, kapısı ise zümrüttendir. Beyti

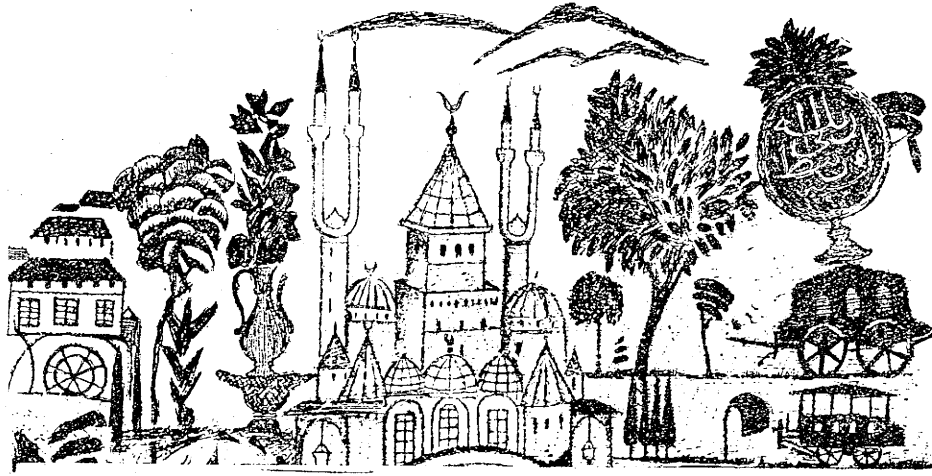
mamur menakibnamelere göre de gök ehlinin kubbesidir.

Evliya Çelebi Bizans Kayseri'nin Ayasofya'nın tamiri için II. Mehmed'e müracaatında Padişah ta Ali Neccar'ı gönderiyor. Ayasofya'nın onarımı bitince, mimar : "Ayasofya'ya dört payanda bir de minare kaidesi koydum ve namazını kıldım, tamiri bana kısmet oldu, fethi de inşallah padişahımıza nasip olur" der.

Folklorumuzda, hikâyelerde minareler üzerine deyimler, teşbihler az değildir. Bunlardan biri E-lif ile Mahmut hikâyesinde geçer. Arap Nikaptar Şah İsmaildeki Arap Üzengi'yi hatırlatır. Hikâyede eline bir saz alan Nikaptarın sazı minare gibidir. Bu misal büyüklüğünden kinayedir. Bilindiği gibi minare

1 No. Resim : Çifte Ali ve Çifte Muhammet yazılarıyla tertip edilmiş minareler.

3 No. Resim : Merzifon'da Kara Mustafapaşa Camii şadırvanından : Çatal Minareler.

bir çeşit uzunluk ölçüsüdür. Öyle ki halk arasında meselâ iki minare yüksekliğinde bir tepe veya üç minare derinliğinde bir uçurum gibi sözler çok işitilir.

Minareler üzerine söylenmiş sözler, masallar şiirler de hatıra gelir Pir Sultan Abdal'ın şu dörtlüğü de pek meşhurdur.

**Ergenin köprüsü
Susuzluktan kurumuş
Edirne minaresi
Eğilmiş su içmeğe**

Bir vakitler minarelere dair mubalâğalı sözler, yarışmalar, eski hikâyecilerin, eski meddahların önemli bir konusu oluyordu. Bunlardan bir örnek de şudur :

"Acemistan da öyle minareler vardır ki, usta, çekici aşağı düşüründe bir hafta sonra yerde çekici bulurlar..."

"Letaif-i hikâyat ve garâip" de sanat üzerine şu sözler geçer: Türk ve A-

cem bahse girişirlerken Acem: "Ne deyupsuz Aya-sofya'nın lâfı mı olur. İsfahan'da "Nil-i cunban?" dirler bir cami vardır, iki minarelidir, ne vakit ki müezzinler üzerine çihanda, ezan tekmil olanda başlirler minareyi sallamaya, sallirler, sallirler minareler birbirine kavuşanda toha edup birbirini tebrik edirlir, birbirini birahtıklarında minareler özge yerine gelirler."

Hikâyeyi dinleyenlerden biri : "Bu minareler ahşap mı, yoksa kargir mi, diye sorunca, Acem de : "Bre kârgirin, ahşabın lâfı mı olur, daştır daş" der.

Minareler elişleri ve resim yönünden incelenecek olunursa yukarda sözü geçen mubalâğalı örnekleri sanat eserlerinde belki de fazlasıyla görürüz. Burada "ya Muhammet, ya Ali" adlarıyla şekillenmiş bir resim görüyoruz (No 1). Bu bir yazı - resimdir. İki başta minare biçimini al-

mış ya Ali istifini görürüz. Ortada musanna çifte Muhammet isminden bir cami meydana geliyor. çifte "ya" nidasiyle ortaya çıkan minarelerin alemleri arasında mahyayı andırır bir şekilde iki kandil görünür. Türk dinî sanat eserlerinde "Muhammet - Ali" adlarıyla birleşik yüzler, camiler ve daha birçok süsleme eserler de yapılmıştır.

Bu zarif eser ne yazık ki yine birçok eserler gibi adsız imzasızdır. Yine geleneğe göre burada da çifte Ali'lerin "y" leri çatalı zülfikar'a çevrilmiştir. Minarelerdeki alemler özel olarak belirli bir nisbet üstüne çıkmıştır. Bu değerli eser Türk - İslâm eserleri müzesindedir.

Bu yazı - resim örnek eserdeki kandiller Dördüncü Sultan Murad'ın :

**Rindler beziminde cânâ
bir acep nam eyledik
Mescidin kandilini meyhanede cam eyledik**

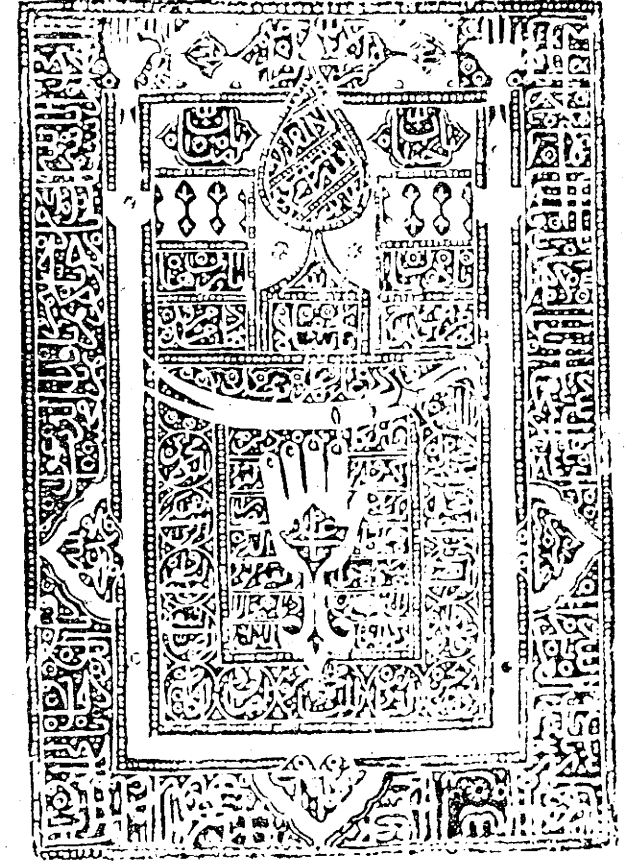
Beytini hatıra getirir.

ARAŞTIRMALARI

Bu beyti padişahın, seferde Ramazan'ın camisine uğradığında kadeh bulamayup kandil ile şarap içtiği zaman nedimi Hemdem Çelebiye söylemiş olduğu rivayet edilir.

Halkın kullandığı eşyalar arasında, el işlemlerinde minare şekillerine sembollerine sık sık rastlanır. Muska mahfazalarından kemerlere takılan gümüş av fişekliklerine varıncaya kadar minare motifi her yerde görülür. Buna güzel bir örnek te yapıp, dallarla bezenmiş çifte minareli gümüş fişeklerdir. (No 2). Burada iki minare arasında cami yerine çapraşık, karışık dallar ne çiçeği olduğu belli olmayan oyma kalem işi şekiller yer alır. Üst kısım kapak kısmıdır. Bunun arkasındaki bileziğe kemer takılır.

"Emin Nabıt" imzalı ve 1292 tarihli resim Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii şadırvanında bulunmaktadır. (No. 3). Daha doğrusu bütün şadırvanı boydan boya çeşitli resimler kapladığından buna panorama demek daha doğru. Bu panoramada İstanbul başta minareleri sonra sarayları, köşklere, kışlaları, bostan dolapları, top arabaları, değirmenleri, arabaları, vazolar her şey yer alır. Yalnız canlı bir yaratık yok. Araba atsız, tüfek askersizdir. Bu resim masallaşmış yahut rüyalarda görülen bir İstanbuldur. Mubalâğalı garip, acıp yapılar, köprüler, ağaçlarla birleşir. Eserde nisbet ve menazır yoktur. Her şekil kendi başına bir yer işgal etmedir. Hele minareler bir kökten çıkup ikiye

4 No. Resim : Çifte minareler ve nazara karşı levha.

ayrılan, çatallanan kaktüsler gibidir. Bu türlü bir minarenin varlığı ancak rüyalarda mümkün olabilir. Hiç bir mimarın cesaret edip ortaya koyamayacağı minareleri bu halk ressamı büyük bir cesaretle gerçekleştirmiş, hem de verçekimini hesaba katmadan. Zileli Emin Nabıt'ın rüyası insansız, canlı bir yaratık'a değinmeden ancak bu kadar genişleyebilirdi.

Çifte minare ile şekillenen birçok konular ara-

sında nazara karşı levhalar da vardır (No. 4). Burda görülen "Dua-i Nazarbend" diye nazarı bağlayan levha şimsir üzerine oyulup kâğıda basılan güzel bir levhadır. İki yanda iki minare, üzerlerinde alem olarak iki beyaz eller, Musa'nın yedi beyzası, Fatma ananın eli, Al'i aba pençesi yahut Kef-i Meryem olabilir.

Başta besmele olmak üzere koruyucu gücü ifade eden ellerden sonra ya hanan, ya memnan, yazları

XVII. Yüzyıl Âşıklarından Şahinoğlu

Yazan : Cahit ÖZTELLİ

Şahinoğlu'nu ilk haber veren Hasan Eren olmuştur. Bursa Orhan Kitaplığında bulunan değerli bir yazmadaki şu şiirine bakarak yalnız zamanını belirtmiş, başka bir şey katamamıştı.

Biz niyaz ederiz bâd-ı şimalden
Esmez oldu müjde yeli nic'oldu
Cânib-i seferden, ceng-ü cidalden
Kapandı kaldı yolu nic'oldu

Girit ceziresi Firenk kilidi
Hanya anahtarı açtı Girit'i
Gazi Yusuf Paşa yarar kul idi
Padişahın yarar kulu nic'oldu

Varup Girit ceziresin kuşadan
Kapudanı olan Musa Paşa'dan
Firenkler türlü türlü iş eden
Nam Hüseyin Paşa deli nic'oldu

Bunca yıldır top-u tüfenk yassılır
Sesin işittikçe derdim eksilir
Bunca cenkler olur, başlar kesilir
Ya bunca başların dili nic'oldu

ŞAHİN eydür gurbet ile dardayız
Cenk yüzünden biz dönmeziz, ârdayız
Bülbül gibi güle intizardayız
Açılmadı murad gülü nic'oldu

okunur. Bunların altında Nuh peygamber merkadi, Şah-ı Necef ve Âdemin merkadi altında "dua-ı nazarbend". Onu çevreleyen Ali'nin kılıcı, sağda Hasan, Hüseyin, Solda Allah, Muhammed, Ali üçlemesi, altında Fatma, ortada yine büyük bir el, üzerinde ya Ali yazısı, iç çevrede on iki imam... levhayı bütün kutsal adlarla birlikte tamamlar... Yazı sülüs ile nesih arası, bazı kısımlar talik'e kaymaktadır. Hüsnü hat'a pek önem verilmemiş olmakla beraber güzel bir halk dinî eseridir. Daha doğrusu bu im-

zasız eser - resim halk sanatı eserlerinin en seçme dinî eserlerinden biridir, denebilir.

Minareler üstüne söylenmiş pekçok sözler arasında Trabzon valisi Âli'nin 1300 tarihli seyahat jurnalında geçen açıklaması önemlidir : "Siirt'in garip ahvalinden olarak bir minare dilenciligi gördüm. Şöyle ki : 'elbise veya top-luca bir para veyahut bir baş inek gibi başluca birşey dilenmek isteyen bir fakir bir minareye çıkarak sabah tan akşama kadar: "Ya-rabbi! bana filân şey'i ver!" diye bazen günlerce dua

Geçmiş günlerin özlemiyle dolu bu şiirde adı geçen Yusuf Paşa, Girit seferinin ilk serdârı ve Hanya fâtihidir. Bir yıla yakın serdarlıkta kalmış, yerine Deli Hüseyin Paşa geçmiş ve 1658 yılına kadar bu görevde kalmıştır. Yine şiirde adı geçen Musa Paşa, seferin ilk yıllarında Girit'te bulunmuş komutanlardır.

Bu duruma göre, Şahinoğlu seferin başında (1645) Girit'e gelmiş, bu şiiri de Hüseyin Paşa'nın Girit'ten ayrılışından sonra, yani 1658'den sonra yazmıştır. Şahinoğlu'nun Girit'te kalışını böylece bulduktan sonra Şahinoğlu'nun kim olduğunu araştırdım.

Hasan Eren'in kitabını eleştirirken (Türk Dili, sayı 22 - 1953) şöyle demiştim: "Girit seferinin başlangıcında müverrih tayin edilen Piri Zâde Fahri Bey, savaş sahnelerine bizzat karışarak olayları günü gününe kaydetmiştir. Fahri Beyin kayıtlarını eserine geçiren Naimâ, tarihinin "Ceng-i Arap Sinan Bey ve Şahin Ağa" maddesinde şöyle bir olay anlatmaktadır :

Serdar Hüseyin Paşa Kandiyе kalesi önüne geliyor. Düşman zor durumda olduğundan, ileri gelenleri uzun münakaşalar yapıyorlar. Marko adındaki düşman subayı bir beygire binerek "Rumeli gazilerini

ve niyaz eder, bazısının işteği eshab-ı hayır tarafından yerine getirilir...

Yine aynı zat. Siirt'te minarelerin alçadan yapılmış, görülmemiş biçimlerine raslanıldığını, bütün minarelerin Kible'ye doğru eğik ve kambur olduğunu ilâve ediyor.

Minare deyince Fadıl Ahmed'in bu kıtasını hatırlamadan geçmeyi doğru bulmadık.

Bellerinde bir kemer
Başlarında bir kılıh
Bakup bize ah eder
Minareler her sabah

dest beste götürmeğe çıktı. Rumeli baha-dırları dâhi habir olup süvar ve piyade hücum ettiler. Serdar-ı Gazi (Hüseyin Paşa) dâhi havas hüddâmiyle sonra revâne hüddâmından yek-çesm ŞAHİN küffara hücum ve bir kâfirî kesüp döndü." O sırada düşman tarafından demir zırhlara bürünmüş biri çıkıp bizimkilere meydan okudu. "ŞAHİN Ağa nizesin doğrulup o mel'una bir darb-ı şedit urdu." Fakat, zırhlardan tesir etmeyince, Sipahi Bölük Başısı Arap Sinan bir ok vurdu. Yine tesir etmeyince atı ile hücum etti, ikisi de yere düştüler. ŞAHİN yetiştii. Düşman askeri çevrelerini sardı. Fakat, Arap Sinan avını vermedi. Yakasından tutup yere yıkarak başını kesti. Düşman, üzerlerine saldırınca, bu hali seyretmekte olan Serdar Hüseyin Paşa bizzat hücum ederek düşmanı kale hendeklerine kadar kovaladı, Kâfirden alınan süslü elbiselerle atı, ŞAHİN ile Sinan'a bağışladı.

Burada görüldüğü üzere Şahin Ağa'nın bir gözü kördür. Hüseyin Paşa'nın adamlarındandır. Muhafaza kıtasının subaylarından ya da paşanın kethuda veya musahibi olduğu tahmin edilebilir. Hüseyin Paşa yanında yazı işlerinde de çalışmış olabilir. Yukarıda da söylendiği gibi, herhangi bir ödevle sonuna kadar adada kalmış olması muhtemeldir.

Şiirlerindeki kahramanca edâ da bu düşünceyi artırıyor. Hüseyin Paşa saf ve ümmî bir Anadolu çocuğudur. Yanında memleket havalarını söyleyen bir aşıkın bulunmasını tabii karşılamalıdır. Daha başka saz şairlerinin de Girit seferine katıldıklarını biliyoruz. Acaba, bu Şahin Ağa, bizim şairimiz Şahinoğlu mudur? Veya yakınlarından birisi midir? Bizce, şimdilik bu düşünceyi yani ikisinin aynı kimse olduğunu kabul etmemek için bir sebep yoktur. Manzumelerinin şimdije kadar ancak bir iki yazmada bulunması, onun yirmi beş yıl süren Girit seferinden dönmediğini, Bursa kitaplığında bulunan yazmanın Girit'ten dönenler tarafından getirildiği anlaşılıyor.

Şairin adının sonunda oğlu kelimesinin bulunması, Şahin Ağa'nın oğlu gibi bir düşünceyi hatıra getirirse de birçok halk şairleri adlarının sonuna bir oğul takmayı gelenek haline getirmişlerdir. Manzumelerinin çoğunda yalnız Şahin adı var. Şiirleriyle Şahinoğlu'nun Girit'teki hayatı sıkı

sıkıya ilgilidir. Yalnız, Naimâ'nın bir kaydına göre, müverrih Fahri Bey geri alındıktan sonra, Naimâ adadaki olayları Hüseyin Paşa'nın kitabesinden almıştır. Şahinoğlu'nun şiirlerine bakarak, okur yazar olduğunu söylemişti. Paşanın özel adamlarından olduğunu da Naimâ bildiriyor. Acaba, paşanın kitabesinde görevli olamaz mı? Bütün bunlar bizi şimdilik kesin hükümlere götüremiyor. Fakat, yeni belgeler buluncaya kadar büsbütün red de edilemez, sanırım.

Hasan Eren'in eserini eleştirirken Şahinoğlu üzerine söylediklerim burada bitmişti. Sonradan, onun yararlandığı Bursa cöngünü ben de inceledim. Girit'te yazılıp sonradan Bursa'ya geldiği açıkça belli olan bu cöngteki şiirlerden sonra Naimâ Tarihinde Girit ile ilgili kısımları tarayarak yukarıdaki sonuçları çıkardım. Şimdi aşığıda vereceğim şiirleri aldığım cöngü inceledikten sonra yeni görüşlere vardım.

Bu cöng Sultan İkinci Osman'dan başlayarak Dördüncü Mehmed'in tahta çıkışına kadar olan süre içinde doldurulmuştur. Yazarı Lehli bir esir iken müslüman olan ve bir çok dil bilen müzik bilgini Ali Ufkî'dir. Kendi zamanında İstanbul'da halk ve yeniciler arasında söylenen türkülerini, sağdan sola doğru ve Türk musikisi için uyguladığı Batı notasına almıştır. Birkaç bin parçayı bulan bu notalı defter içinde hem genel Osmanlı tarihine hem de halk edebiyatına yararlı pek çok bilgiler var. Bu defter üzerine ayrıca geniş bilgiyi daha sonra başka bir yazımda bildireceğim için burada yalnız Şahinoğlu bakımından edindiğim bilgiyi vermek istiyorum.

Önce şurasını belirtmek yerinde olur ki, Bursa yazmasında okunamayan mısralar bu defterde açıkça okunmaktadır. Bu defterde Bursa yazmasındaki iki şiir de var. Bu yeni yazmada öteki âşıkların türkülerinde olduğu gibi Şahinoğlu'nun da yayınladığımız şiirleri notalıdır. Ve hemen hemen en çok türkü de Şahinoğlu'na aittir.

Şu verdiğimiz kısa bilgiden çıkardığımız sonuç da şöylece özetlenebilir. Şahinoğlu, Yeniceri Ocağından yetişmiştir. Sarayda ve paşalar maiyetinde oldukça itibarlı bir subaydır. Sultan Osman çağının âşıkları arasında ileri bir durumdadır. Öyle olmasa idi Ali Ufkî ona bu kadar geniş yer vermezdi.

Sultan Osman çağında, yani 1620 yıllarında yaşı otuz ile kırk arasında idi. Girit seferinden dönmeyi. Onun için cönklerde şiirlerine rastlanmaz. Kendi kitaplığında bulunan iki yüze yakın cönkte ve başka yerlerde incelediğim bir o kadar daha cönkte Şahinoğlu'nun şiirleri yoktur. On yedinci yüzyılın birinci yarısından elde hemen hemen cönk bulunmadığı için olacak bu durum.

Bursa yazmasından alarak Hasan Eren (17), Fevziye Abdullah Tansel (1), şimdi bizim yayınladığımız (6) şiiri ile Şahinoğlu'nun (24) şiiri bulunmuş oluyor. Yalnız şurasını belirtelim ki, Hasan Eren'in yayınladıklarının epeycesini yanlış ya da okunamamış, noktalarla geçiştirilmiştir. Bunları tamamlayarak yerine işaret ettik. Esasen o kitabında Hasan Eren yalnız Köprülü'nün eserine başvurduğu, daha sonraki yayınlarda bilmediği için aşıklar hakkında eksik bilgi vermiş, ayrıca şiirlerin okumasında da pek çok yanlışlar ve ek-sikler içine düşmüştür. Bu bakımdan araştırmacılar bu esere karşı dikkatli davranmalıdır.

1

Kadir Mevlâ'm bana yârim vermiştir
Rûz-u şeb virdimdir, şükür ederim
Böyle lütfе, debi kimler ermiştir
Divanında dâim nazar ederim
Benim sevdiğim bir gonca güldür
Gözleri karadır, ruhları aldır
Şirin zeban, hem kaşları hilâldir
Bülbülüym, dâyim efgan ederim
Tigini destine alıp gelürse
Katlı eyleyüp benim kanım alursa
Beğler, ne denli bana cevri kılursa
Bendesiyen, ben tahammül ederim
Hak saklasun ayrılığın şerrinden
Nice âşık ayrılmıştır yârimden
Canım alsun, ayırmasın yanımdan
Ya ben yarsız bu cihanı neyleyim
Gül derdinden gör bülbülün zârını
Âşık olan terk eder mi yârını
ŞAHİNOĞLU, bu dem ömrüm varımı
..... haman ölür giderim

2

Acebdir ki şu fenâyâ geleli
Gitti felek, güldürmedi yüzümü
Gam kasavet dört yanımı alah
Gitti, bilmedim ben kış-u yazımı

Gönül, senden âciz kalmıştır serim
Kaddimi büküben komadın ferim
Kadrin bilmezlere kul olma derim
Gitti, dinlemedi benim sözümü

Sevdiğim, bilmedim senin kıymetini
Yârab, ne güc imiş derdi firkahtın
Gece gündüz ağlamaktan hasretin
Gitti, kör eyledi iki gözümü

Aman desem kimse bilmez halimden
Derdim çöktür, çâre gelmez elimden
Hâb-ı gafletteyken kendi kolundan
Gitti, uçurmuşum yavru bazımı

ŞAHİNOĞLU, aşk deryasın taşırdım
Gonca gülüm sana gönül düşürdüm
Yar aklımı hep başımdan şaşırırdım
Gitti, (ben) yâd kıldım özümü

3

Bir derde düşmüşüm çâre bulunmaz
Yüreceğim sen yan, gözüm ağlasun
Neyleyelim hiç sabır da olunmaz
Yüreceğim sen yan, gözüm ağlasun

Hercayi yar bize vefa etmedi
Yâd eyledi, hatırcığım gütmeydi
Gam kasavet hiç serimden gitmedi
Yüreceğim sen yan, gözüm ağlasun

Zahim felek aceb bana al etti
Dostumdan ayırıp kaddin dâl etti
Esb devranına sinemi yol etti
Yüreceğim sen yan, gözüm ağlasun

Yâr, gözümden ben sakınırken seni
Yol mudur ki terk edesin sen beni
Dağlar, taşlar tahammül etmez bunu
Yüreceğim sen yan, gözüm ağlasun

Olmadı kim ŞAHİNOĞLU gülmedi
Aradı derdine derman bulmadı
Hiç gayriye dahi çâre kalmadı
Yüreceğim sen yan, gözüm ağlasun

4

Ben aklımı hiç perişan etmezdim
Her bakışta gönülcüğüm almaya
Yerim yurdum bırakıp dağa gitmezdim
Leylâ'm olup beni Mecnûn kılmasa

Ben yârimin hayalini gütmeydim
Eski derde yeni dertler katmazdım
Bülbül gibi kârım efgan etmezdim
Dahi açılmadık gonca olmasa

Odlara yandırdı beni yaman dil
Gözlerinden durmaz akar kanlı sel
Benim bağrım yanıp olur muydu kül
Olur olmazlar üstüne gülmese

Bize gelen KİTAPLAR

Olmamıştır bana olan kullara
Ben dâsitan oldum, düştüm dillere
Düşer miydim ben hiç böyle hallere
Dostum beni ferdâlara salmasa

ŞAHİNOĞLU, acebdir kim dileğim
Geçer aksine dövr eder feleğim
Sağı sünbül, zülfü siyah meleşim
Ağlar mıydım kul olduğum bilmesem

Sağı leylim, senin meylin kandedir
Beni Mecnûn ettin dağlar başında
Bana sorarlarsa Leylâ'n kandedir
Gündüz hayalimde, gece düşümde

Gece gündüz hayallerin gözlerim
Hasretinden kan ağladı gözlerim
Ben aşkıma niçün halktan gizlerim
Hak âlimdir cümle benim işimde

Âşıklar aşkıyla yanar yakılır
Öyle hûb cemâle nice bakılır
Yüzün gören âşık düşer yıkılır

Gönül aşkın ile sevdaya saldı
Senin aşkın bütün âlemi aldı
Sanki bir dalğaçtır deryaya daldı
Gark olup yatan çesmin yaşında

Takatım tak olmuş, zehirdir aşım
Sel oluban akar gözümde yaşam
Şahin der, âh-u zâr emektir işim
Geldi konu, cümlemizin başında

6

Gönül tamâ etme elhan varına
Derviş ol kanaat eyle şalile
Bir nesne tedarik eyle yarına
Dehre -mağrur olma rızk-u malile

Gönül râh-ı hakikate bakınca
El elden üstündür arşa çıkınca
Bir kimsenin hatirciğün yıkınca
Bir dahi yapılmaz değme halile

Sakin bir kimsenin ahını alma
Eylliğe kadir ol, kemliğe kalma
Her yüze gülenin mağlûbu olma
Seni yoldan azdırlar âlele

Kadir Mevlâ'm bizi yoktan yaradır
Yürekte derdimiz yüzbin nâredir
Bilirüz bu derde sabır çâredir
Gâh tabibler tuz sararlar balile
ŞAHİN eydür, olan dersene selâmet
Hatır incitmeden eyle feragat
Kil gönüliler kâbesini merâmet
Gâhi yer düştükçe tatlı dille

• Türkiye Radyo Televizyon Kurumu: "Folklor Derlemesi, I". Merkez Program Dairesi Başkanlığı tarafından yayımlanmıştır. 25 Ağustos - 15 Eylül 1967 günlerinde yapılan derleme gezileri hakkında Halil B. Yönetken'in hazırladığı derleme plânı, Derleme sonunda M. Sun ile Balıkesir, Burdur, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Trabzon ve Van derleme gruplarının verdikleri raporlar ile tüm derlemeye katılanların değerlendirme tutanağı, 32 x 22 boyunda, 116 yaprak ve sayfa.

• Rıza MOLLOF: "19. Asır Bulgaristan Türk Halk Şairi Kurdoğlu Deli Mehmet". Polska Akademia Nauk Komitet Orientalistyczny ROCZNIK ORIENTALISTYNY Tom XXII den ayrı basım. Sayfa 73 ilâ 76. Metin Türkçe.

• DOSTOYEVSKI - Ergin ALTAY: "Cinler ve Stavrogin'in itirafları" 2. Cilt. Varlık Büyük Eserler Kitaplığı: 150. 17 x 12 boyunda, 453 sayfa, 10 lira.

• Efraim KIŞON - Adalet CİMCOZ: "Adanmış Topraklar Üstüne". Sosyal taşlama. Varlık Büyük Eserler Kitaplığı: 151. 17 x 12 boyunda, 152 sayfa, 4 lira.

• Orhan VELİ: "Denize Doğru". Düz yazıları. Varlık Büyük Eserler Kitaplığı: 152. Denemeler, eleştiriler, hikâyeler, 17 x 12 boyunda, 184 sayfa, 4 lira.

• Pierre LAROCHE - Nihal ÖNOL: "Toplum Sınıfları". Sınıfların belirmesi gelişmeleri. Varlık Faydalı Kitaplar: 88. 17 x 12 boyunda 154 sayfa, 5 lira.

• Mazhar LEVENDOĞLU: "Atatürk'ün Vasiyeti". Levendoğlu Yayinevi, Yeniçarşı Cad. 30, Beyoğlu - İstanbul. 20 x 14 boyunda, 208 sayfa, 10 lira.

• Sabahattin ÇANKAYA: "Aşk Üstüne". Şiirler. İsteme adresi: Sakarya Cad. 31/6, Yenışehir - Ankara. 16 x 12 boyunda, 64 sayfa, 5 lira.

• Ünal YÜREKLİ: "Mutlu Çiçeğim Gel Artık". Şiirler. Çaba Yayınları: 6. İsteme adresi: Ü. Yürekli Dr. Üstg. P. K. 6, Artvin. 18 x 13 boyunda, 48 sayfa, 5 lira.

Eski Romen Kasabalarında Türk Kahvehaneleri

Yazan : Eugenia Popescu - JUDETZ (Bükreş - Romanya)
(İngilizceden çeviren : Ayhan DOĞANÇ)

Türk kahvehaneleri eski devirlerin bir müessesesi olup, kasaba ve kentlerde sosyal hayatın inkişafında önemli rol oynamış, hatta köylerdeki sosyal hayatı bile etkisi altına almıştır.

Asırlarca kahvehaneler oyunlara, eğlence ve dedikodulara sahne olmuş, şairlerin, saz şairlerinin, âşıkların, meddahların, halkın ve muhtelif iş güc sahipleri ile tahsil seviyeleri farklı kişilerin rahatça buluşabildikleri yerler olmuştur. Kahvehanelerin kuytu bir yerinde, Karagöz ve orta oyunu için küçük bir sahne bulunurmuş. Tıpkı bazen hayale ve fanteziye açılan pencere gibi.

Malûm, eski kahvehanelerin yanında, küçük samimi edasıyla bahçeli, içinde masaları bulunan "açık-hava" denilen kahvehaneler de vardı. Bu çeşit kahvehaneler onaltıncı asrın sonuna doğru tanınmaya başlamış ve onyedinci asırda yerine oturmuş bir müessese olarak şehirlerde ve kasabalarda mahalle halkının sahnesi olmuştur.

Kahve içme âdeti Batı dünyasına da girmiştir. Thevenot'un seyahat hatıralarında da bahsettiği gibi, Batılı seyyahlar bu acı kara içkiden Osmanlı memleketlerinin merakı diye bahsediyorlardı. Kahveden hoşlanılınca bu itiyat sosyal tabakalarda âdet haline geldi.

Daha işin başlangıcında Romen topraklarında kahve içimiyle ünsiyet peyda edilmişti. Vallakia ve Moldavya'ya gelen Türk tüccarları oralara kendi adetlerini getirdiler - küçük kazalara, kasabalara kadar. Vallakia'nın merkezi olan Bükreşte, Regusalı, Yunan, İtalyan gibi yabancı tüccarların arasında Türk tüccarların da bulunduğunu biliyoruz. Onaltıncı asırdan itibaren evraklarda Türk tüccarlarının zikredildikleri görülüyor. Bükreş, Batıya ve Doğuya karşı olan durumyla önemli bir ticari noktaydı. Batıya açılan bir kapı olduğu için kasabalardan geçen ticaret yolları açılmıştı. Onaltıncı asrın sonunda Vallakia ile Türkiye arasındaki ticaret çok artmıştı. Onyedinci asırda bir çok dükkânda Türkiyeden gelme mallar satılıyordu. Kasabalarda daha çok tüccar bulunuyordu. O devirlerde Romen topraklarını ziyaret eden Evliya Çelebi Bükreşte

Karagöz Tiyatrosu.

(Youbert — Mornand - "Tableau historique, politique et pittoresque de la Turquie et de la Russie" Paris 1854, p. 68)

carların arasında Türk tüccarların da bulunduğunu biliyoruz. Onaltıncı asırdan itibaren evraklarda Türk tüccarlarının zikredildikleri görülüyor. Bükreş, Batıya ve Doğuya karşı olan durumyla önemli bir ticari noktaydı. Batıya açılan bir kapı olduğu için kasabalardan geçen ticaret yolları açılmıştı. Onaltıncı asrın sonunda Vallakia ile Türkiye arasındaki ticaret çok artmıştı. Onyedinci asırda bir çok dükkânda Türkiyeden gelme mallar satılıyordu. Kasabalarda daha çok tüccar bulunuyordu. O devirlerde Romen topraklarını ziyaret eden Evliya Çelebi Bükreşte

bulunan Menzil'den söz açıyor. Türk misafir ve tüccarlar Bükreşte kaldıkları zaman burada samimi bir-muhit bulurmuş. Bu misafirhane daha çok İleri gelen Türkler için olup, daha uzun müddet kullanılmıştır. Evliya Çelebinin de yazdığı gibi, Kasaba kadınlar hamamına yakın bir yerde inşa edilmişti. Bugün büyük bir ticaret yeri olan bu caddede misafirhaneden artık bir iz kalmamış bulunuyor.

Onyedinci asırda Bükreşteki dükkânlar, Polonyalı, Sırp, Türk ve hatta Braşovlu, Transilvanyalı tüccarların, dünyanın çeşitli yerlerinden getirdikleri pahalı mallarla doluydu.

Bu dükkânlara yakın yerlerde, kasaba içlerinde, pazar yerlerinde veya şehrin merkezlerinde, meyhaneye gibi herkesin gidebildiği umumi yerlerin mevcut olduğu söylenilmektedir. İşte bu devirlerde, yani onyedinci asırda, Bükreşte Türk kahvehanesinin mevcudiyetine de şahadet edilmektedir.

Romen Arşivlerinde, Cotroceni Manastırı civarında bir Türk kahvehanesinin mevcut olduğuna şahitlik eden iki vesika var. Arşivlerimizde bulunan ve bu mevzuya temas eden eski dökümanlar Türk kahvehanesinin satılışıyla ilgilidir.

İşte Bükreş'teki dökümanın metinleri :

"Bükreş 1103/1691 - 1692 Rebi-ül evvel

"Vech-i tahrir-i huruf budur ki :

"Bundan akdem Bükreş'te fevt olan dergâh-ı âli seymenlerinden Kara Hamid nam yoldaş bâi vâris.. fevt olup metrukâtı canib-i Beytümale ait ve dergâh-ı âli yenicerileri ağası efendimiz saadetlû Mehmet Ağa taraf-ı şeriflerinden beytümale ahz ü kabz eylemek üzere mektb-u şerifleriyle memur olduğum hasebiyle mütevaffa-yı mezburun Bükreş'te vakii kahvehanesinin binası mülkü olmağa işbu sahib-ül huruf İvaz (Ayvaz?) Beşe nam yoldaş talip olmanın yalnız altmışbeş kuruşa kendüye beyh ve semeni olan meblâğ-ı mezkûrun bittamam yedinden alıp ahz ü fabz idup işbu huruf yeddine verilmiştir ki zikr olunan kahve-i mezkûrun behasıyle rencide ve olunmıya"

"1103 Rebi-ül Evvel

bende

"Mustafa Cavuş"

"Serdar-ı Rusçuk"

"Devlet-i Teali"

II

"Bükreş, 1104/1693 Zil'hicce."

"Vech-i tahrir-i huruf oldur ki :

"İşbu binyüzdört senesinin zilhicce'nün ipdidasında kahvehanenin ve tuprağı manastır vakfı olmağa üzerindeki kendi malımı olduğımı ecilden Kotraçan Okamen'e otuz kuruşa virdim ve nisfi onbeş kuruş ider ve ahardan fi mesne müdahale itmeye yedine temessükü verildi"

Baki - eddua

"İvaz (Ayvaz - Gavaz?) Beşe (Başı)

Mehmet

Şahitler

Mumcu Hacı Vasil, Mumcu Yani, Mumcu Milku, Kantarcı Kırzade (Sade).

Mühür :

Mazhar-ı İllallah

Kadı İvaz

Bu vesikalar, Manastırın yanındaki arazide ve belki de çarşı önünde kahvehanesinin bulunduğu tanıklık etmektedir.

Şurası muhakkak ki Bükreşteki kahvehaneler, diğer kasabalarda da olduğu gibi, müteakip asırlarda da devam etti, fakat bu mevzuya ait başka türkçe evrak bulunmuyoruz. Mamafih, kahvehanelerin öteki yüzyıllarda da var olduğunu, ve geliştiğini tahmin edebiliriz. Kahvehane sahiplerinin sadece Türklerden ibaret olmaması bu âdetin muhakkak bir şekilde Vallakia ve Moldavya hayatına tesir etmiş olması muhakkaktır. Kasaba hayatının renkli bir vechesini teşkil edinceye dek bu âdet böylece devam edegeldi.

Bu kahvehanelerde âşıklar, meddahlar, Karagözler ve bazan da hokkabazlar, akrobatlar, Güney Tuna bölgesinden ya da diğer kasabalardan gelen tuluatçılar bulunur ve seyredilirlerdi.

17. asırda Vallakia'nın merkezinde bu neviden kahvenin bulunduğunu gördük. Kahvehane müdavimleri arasında sadece Doğulular, Türkler, Ermeniler, hatta Rumlar değil, bu tip eğlenceyi kabul eden yerliler de vardı. 18. asırda, Fanariot prensliğinin idaresi devrinde, Romen beyliklerinde bu âdet daha belirlidir. Yani 18. asırda kahvehaneler kasaba hayatında pek tabii karşılanan manzaralardandı. Sadece Bükreş'te değil, Moldavya'nın merkezi Jas-

sy'de ve diğer kasabalarda da Türk kahvehaneleri vardı. Bu asırlarda yabancı sey-yahlar da kahvehanelerin sihrini fark etmişlerdir. Hatta daha sonraları bile, yani 19. asırda yukarıda işaret ettiğimiz oyunların seyredilebileceği Türk kahvehaneleri mevcuttu. Vallakia prensi İoan Caragea'nın (1812 - 18) konağında oturan François Recondon adlı bir Fransız şöyle söylüyor :

"Alaturka kahvehanelerin kalabalık olmasına rağmen bir sessizliği de vardır. Bu sessizliği bölen bir şey varsa da o da dama, ya da domino oynayanların, dans eden şarkı söyleyen, bel kıvrıran ve edepsiz figürlerle seyircileri eğlendiren çingenele- rin, hokkabazların ve ip canbazlarının sesidir. Yüksek tabakadan insanlar böyle kahvehanelere girmezlerdi

Romen beyliklerine yaptığı ziyaretleri anlatan bir başka seyyah da Stanislas Berger (La Keroutza Voyage en Molda - Valachie 1836, Paris, 1846, s. 125). Kitabında hanlarda rastladığı hokkabaz ve fevkalâde dansçılardan bahsediyor.

Moldavia'nın başkenti Jassy'de de bir kaç Türk kahvehanesi varmış. (V. Alecsandri ve Ion Gcha D. C. Ollanescu'da Teatrul La Romani, s. 11, Anol, Acad. Rom. t. XX, 1897 - 98, s. 28). Türk sihirbaz ve hokkabazlarının marifetlerini kahvehanelerde gösterdiklerini söylüyor. Fanariot prensliklerinin ortadan kalkmasından bir asır sonra bile kahvehanelerin mevcut olduğu söylenmektedir.

Sadece Romanya başkentinin değil, aynı zamanda Tuna bölgesindeki küçük kasaba halkının da kahvehaneleri vardı. Yerlilere de bu kahvehane geleneği yayıldı ve ortak bir gelenek oluverdi. Dobruca Romanya topraklarına dahil olduktan sonra Türk toplumsal geleneği olan kahvehane aynı rolüyle devam etti.

Tuna kasabaları, Dobruca sahil kasabaları Kahvehanelerini sadece kendi müşterileri için değil, karma müşteri kitleleri için de açmışlardı. 19. asrın sonunda ve 20. asrın başlarında kahvehanelerin eski devirlerdeki hallerini muhafaza ettiklerini görüyoruz.

19. asırda meşhur han ya da daha sonra açılan kahvehanelerde doğu atraksiyonları yer alıyordu. Jassy'deki Türk kahvehanelerinde veya hanlardan Hagivat ya da Ha-

gi Yavat adı altında pantonimler oynanmaktaydı.

Birinci Dünya Harbi başlayınca kadar Doğu atraksiyonları Bükreşte yer alıyordu. "Cartierul Moşilor" Moşi mıntukasında 19. asrın sonuna kadar çoğunlukla Ermeniler oturmaktaydı. Bunlar tüccarlık, zenaat-kârılık, ayakkabıcılık, bakkallık yapıyor, ve içlerinde sonraları kahvecilik de yapanları bulunuyordu. Bunlardan Arakel'in, Pistil Artin'in, Topuz'un, Kunduracıları'nın gibi meşhur kahvehaneler de vardı.

Bütün bu kahvehaneler Birinci Cihan Harbine kadar devam etti. Meselâ Çakı'nın kahvehanesi Birinci Cihan Harbinden sonra bile mevcuttu. Bu kahvehanelerin salonları ve arkalarında bahçeleri vardı. Oyunlar kışın odanın bir köşesinde, yazın ise bahçenin küçük sahnesinde gösterildi. Bu kahvehanelere hüner ve oyunlarını göstermek üzere saz şairleri, âşıklar, meddah denen hikâye anlatanlar, Dobrucadan veya Dobruca tarikiyle ve hatta doğrudan doğruya Türkiye'den gelenler uğrarlardı. Bu arada pehlivan güreşleri de seyredilirdi. Pehlivanların çoğu ya Türk ya da Delior-man'lı Bulgardı. Bu güreşçilerden biri olan Mahmut Pehlivan harpten sonra Avrupa şampiyonu olmuştu. Müsabakalar yazın bahçede kışın ise salonlarda yapılırdı.

En eski kahvehane'nin adı Colea Moşilor'du ve 1900'lerden evvel meşhur olmuştu. 1. Cihan Harbinden sonra burası resim galerisi haline sokuldu ve Velicu'nun Hamı denilen yerdeydi. Bu binaya Velicu'nun sarayı dolayısıyla bu ad verilmişti. Son radan yıkıldı ve bugün bir tek izi kalmadı. İstanbuldan gelen Karagözcüleri oynattırır ve bazen saz ve kemençecileri tutardı.

Kahvehanelerin hoş bir havası hatta bira salonu bile vardı. Bu şark havasının kaybolması demek oluyordu. Mamafih gene de şark kokusu kahvehanelerde kaldı. Bu salon modernleşmesine ve nüfuz eden batı havasına rağmen kendine mahsus atmosferini muhafaza edebildi.

1895 - 1900 yılları arasında Arakel'in en namılı atraksiyonu "Mesaneli Agop" tu. Mesaneli Agop o devirlerde Bükreş müzikhollerinin en göze çarpan bir şahsiyetidir. Aradan bunca yıl geçmiş olmasına rağmen varyete sanatlarının hafızasında bu şahıs hâlâ yaşamakta ve şöhreti parlaklığını

muhafaza etmektedir. Romenler ona "Agopçu Başıcı", "Mesaneli Agop" ya da "Hacı Agop" derler. Kışın Kunduracılık yapar, yazın da tiyatro'da oynamış. Romanya'nın bir çok yerinde, başkent Bükreş'te olduğu kadar Tuna kasabalarında da oynamış. Braila, Galatz ve Giurgiu'da dolaşmış. Ekseri Tuna'yı geçer, Rusçuk ve Varna gibi Bulgar kasabalarındaki kahvehanelerin karanlık köşelerinde orta oyunu oynamış. Hacı Agop zamanın dahi komedyeni sayılıyor. Kendisine Romen müzikhollerinin müjdeleyicisi gözüyle de bakılabilir. Bu nedenlerle ki bugünün Romen sanatçıları ya da bir kaç yıl önce ölenler Hacı Agop'u tanır ve oyunlarına giderlermiş. Hafızalarında yeri olan Hacı Agop'un güldürü sanatını metheder ve onu büyük değerlerin öncüsü olarak kabul eder. Ömrünün son yıllarında bir kaç küçük oyunuyla birlikte Bükreş'te orta oyunu oynamıştır. Sık sık Karagöz oyuncusu tutar, Arakelin kahvehanesine getirtip oynatır.

Dobruca'nın küçük kahvehanelerindeki şark hayatı bu eyaletin Romanya'ya iltihakından sonra da, yani 1878'den sonra bile yaşamaya devam etti. Oraların Türk ve Tatar karışımı olan nüfusu eski geleneklere bağlanmış, değiştiremiyorlardı. Birinci Cihan Harbinden evvel de Hirşova'da üç Türk kahvehanesi varmış: Etem'in, Toros'un Topal Halil'in., Karagöz ve orta oyunu oynatırlarmış. Sonbaharda büyük bir panayır olur, çevrenin kuklacıları gelirmiş.

Kuzey Dobruca'nın sevimli bir kasabası olan Babadağ'da sakin ve ağır oyunlarıyla şöhret yapmış kahvehaneler varmış. Karagöz alışık oldukları bir oyunmuş. Âşık ve meddahlara da alışmışlar. Karadeniz'de muhteşem limanı olan bölgenin başşehri Köstence'de de bir çok eğlence yerleri varmış. Kahvehanelerine şarkıcılar, müzisyenler pehlivanlar icrai sanata gelirmiş. 1895 - 1913 yıllarında Türk, Ermeni ve Rum truplar kahvehane bahçelerinde hünerlerini gösterirlermiş. Ovide meydana'daki kahvehanede 1905 yıllarında küçük bir grup Karagöz oynatmış. Yunan komedi grupları ve Yunan Karagöz'ü ekseri oraya gelirmiş. Meşhur Marika turupu (babayla oğul) 1903 - 1908 yılları yazlarında Köstence'ye gelirmiş. Orta oyunları bah-

çenin küçük sahnesinde temsil edilirmiş. Sahnenin perdesi, oyunun da geleneksel bir mevzuu varmış. Oyun sanatçıların tulua-tıyla tamamlanıp, seyircilerin çoğu Ermeni ve Rumlardan ibaret olurmuş.

1900 - 1910 yılları arasında meşhur komik Benliyan trupu ile Köstence'ye gelmiş ve harpten evvel son olarak da Ermeni opereti **Leblebici Horhor** oynanmış.

Ramazan bayramında Türk mahallerinin bütün sokakları donatılır, kahvehaneler de dolar taşarmış. Karagöz bütün eğlencelerin bir numaralı kahramanıymış.

O zamanın meşhur Karagöz oyuncusu (1900 - 1910) belki de sonucusu, kunduracı Usta Manuk Manughian imiş. Kendisi Silistre'nin yerlilerinden olup, eski nesil arasında hatırası daima canlı kalmıştır. Karından da konuşabilir ve kitaba bakıp fal açarmış. Sadece kendi kasabasında oynar, pek ender olarak ta küçük bir Karagöz takımıyla dolaşmıştır.

Birinci Dünya Harbinden sonra bütün bu eski şark kahvehaneleri ortadan kaybolmaya başladı. Aktörler, eski okulun mimik sanatçıları bir daha gelmez oldular. Küçük taşra kasabalarında kayboluyor ya da yavaş yavaş sanat ışıklarını söndürüyorlardı. Ya da sadece bu dünyadan göçüyorlardı.

Buna karşılık Avrupalı yaşama şekli ka-idelerini ve adetlerini her yerde belli etmeğe başlamıştı. Romen devlet idaresi Dobruca'da bütün eyaletin vechesini değiştirmiş, Modern eğlence eski moda eğlencelerin yerini almıştı. Giurgiu kahvehanelerinde omuzlarında terbiye edilmiş maymunlarıyla Bulgaristandan gelen Türkler, ve Türk müzisyenleri ekserisi icrai - sanatta bulunmuş. Braila'da da küçük sahne üzerinde küçük oyunlar gösterilirmiş. Karagöz Tiyatrosu artık unutulmuştu. Onun yerine Bulgar kuklacıları tahta kuklalarıyla gelirken tezahüratla karşılanıyordu. Braila'da kuklalar düz tahta bir tabağ raptedilip iplerle oynatılıyordu. Âşıklar ekseriya geçmiş günlerin büyük hikâyelerini anlatmağa geliyorlardı.

Harpten sonra kahvehanelerde Avrupalı eğlenceler, kumar, bilardo, kahve içme, tavla, iskambil ve tembel tembel dedikodu yapmak yer almağa başlamıştı. Bir müd-

Gençlikte mi, Gocalıkta mı ?

Yazan : Saim SAKAOĞLU

Bundan çok zaman evveli memleketin birinde zengin bir adam varmış. Bu adamın hali vakti çok iyi imiş. Gocaman gocaman evleri, malları, uşakları varmış. Bu adamın garısından da iki tane olu varmış. Bu adam garısından olanların her isdedini alır, onları hiç üzmezmiş.

Günlerden bir gün bu adam bir ürya görmüş. Üryasında yaşlı bir pır gelip üç defa dimiş ki : Gençlikte mi gocalıkta mı? Adam gorkuyla uyanmış. Garısına bişşiyçikler dimemiş. Aşam olmuş, yatmışlar. bir ürya daha görmüş. O yaşlı goca gine, dimiş ki : Gençlikte mi, gocalıkta mı? Adam gine korkuynan uyanmış. Bökez garısını uyandırmış. Garısına dimiş ki: Ben ürya gördüm, böyle böyle oldu. Dün de görmüştüm. Bi da gelirse ne diyim acep? Garısı akıllı imiş. Dimiş ki: Di ki ne gelecekte gençlikte gelsin, gocalıkta çekilmez, di dimiş.

Gine aşam olmuş, yatmışlar. O yaşlı goca yine gelmiş, yine üç defa : Gençlikte mi, gocalıkta mı? dimiş. Yaşlı goca bökez gitmemiş, beklemiş. Adam dimiş ki: Ne vere ceksen gençlikte vir, gocalıkta hiç bir şey çekilmez, dimiş. Yaşlı goca bu duyunca gaybolmuş.

Sabah olmuş, galkmışlar. Ne görsünner. O canım, gocaman gonakların, evlerin yirlerinde yiller esiyor. Hiç bir - şiycikler galmamış. Çocuklarını, garısını yanına al-

det öncesine kadar böyle kahvehaneler bütün Romen kasabalarında bulunuyordu. Küçük bir Tuna kasabası olan memleketimde çocukken, kadınların giremediği kahvehanelerin bulunduğunu hatırlarım. Yazın, kahvehanelerin açık penceresinden atılan tavla zarlarının sesi ve devamlı uğultular gelirdi. Bilardo sopaları ve düşüşlerden çıkan sesler... Eski moda hayatın sonu idi artık. Bütün bunların hepsi geldi geçti; Modernleşme bütün fayda ve konforuyla gelmişti; Sürat, rahatlık ve eski hayatın sade eğlenceleri unutulup kalmıştı.

miş, onlara dimişki : Bu memleket bize yar olmadı, galkın gidelim. Derlenip toplanmışlar, hemen o gün yola goyulmuşlar.

Gitmişler, gitmişler, bir köye varmışlar. Adam çalışacak, gazanacak, garısından iki olunu besleyecek. Amma adamın elinden kö yirinde ne iş gelir ki! Çobannık yapmaya garer virmiş. Varmış, bir ağanın gapısına dayanmış. Ağaya dimiş ki: Ağam benim vaziyetim böyle böyle, bana bir iş vir, çalışacağım. Çolumu çocumu besleyim. Ağaya dimiş ki : Ne iş gelir elinden? Çobannık yaparım ağam dimiş. Dünyada hep kötüler galmadı ya, iyiler de varmış. Ağaya bunu çobannığa kabul itmiş. Bunnara bir göz dam virmiş. Orda yatıp galgacaklarmış.

Bu adam her sabah gün domadan malları yaymaya götürür, vakti gelince sularını virir, hasılı mallara çok iyi bakarımış. Çolu çocu da o bir göz damda oturmuş. Olanlar aşama gader oyun oynarlarmış. Garısı da ağanın evindekilirinin kirililerini yurmuş.

Bu köyde başka bir zengin ağa da varmış. Bu gadının güzelliğini nasılsa görmüş. Bu avradı kaçıracam di gafasına ice yerleşdirmiş. Öbür ağa ile ebbab olmuş. Ona bir gün dimiş ki: Senin şu çobanı bi gün gazyeye gönder de birez bişşiler alsın gelsin, dir. O da olur, dir. Filan gün göndereyim. Kötü ağa o günü beklemeye başlar. O gün gelince en iyi atını hazırlar. Gadının çamaşır yudu yire gelir. Sanki ağa ile gonusacakmış gibi gendi gendine bişşiler söylenir. Bir fındadı bulunca gadını gaptığı gibi atın üstüne alıp geçirir. Çok uzaklara gider. Orada tarla tapan alır, yirleşir. Gendisini kimsecikler tanımaz.

Aşam olunca adam gazyadan gelir. Bakar ki garısı ortalarda yok. Olanları çağırır. Ananız nırde di, sorar. İki de oynuna dahmışlar, analarının çağırıldığından habarları yokmuş. Adam ağanın gelmesini bekler. Gelince dir ki benim garım ortalarda görünmüyor. Acap habarım var mı nırde? Hiç kimsenin haberi yoktur. Ağ-

ya dir ki : Ağam bu diyar da bize yar olmadı, bana müsade, -ben olanlarımı alıp gideceğim. Adam müsadeyi alanca gece dimeden hemen yola düşer. İki oluyla hep yol giderler. Ertesi gün yoda bir çaya rasgele. Olanın birini gıyıda goyop öbürünü omzuna alıp garşıya geçirir. Döner gelir. Öbür olanı da alır, çaya girer. Tam ortasına gelince bir gurt gıydakini alıp geçer. Onu gurtarayım dirken omzundakini de suya düşürür. Onu da çay götürür. Garşıya geçer. Gendi gendine dir ki: Buraları da bana yar olmayamış mer, dir. Yola goyulur.

Bu adam bölecene bi zaman gider. Bir çok memleketlerden geçer. Hiç birisine gönüllü ısınmaz. Nihayet bir memlekete varır. Oranın da padişahı ölmüşmüş. O gün padişah seçeceklermiş. Adeti de, bir guş varmış. O guşu sallalamış, kimin başına gonarsa o memleketin padişahı o olurmuş. O guşu gomuşlar. Guş uçmuş uçmuş kimsenin başına gonmamış. Dimişler ki: Buraya gelmeyen kim varsa onları da alın gelin. Bu adam da o memlekete gelmiş de yorulduğundan bi köşeye oturagalmışmış. Aramışlar daramışlar onu bi köşede bulmuşlar. Yinişden guş uçmuşlar. Dimin gonmayan guş uşmuş uşmuş o gadar adamın arasından gelmiş bunun başına gonmuş. Temam dimişler yini padişahımız bu adam dimişler.

Onu yumuşlar, yıkamışlar, giydirmişler, saraya götürmüşler, padişah yapmışlar. Bu adam bu memlekette iyi bir padişah olmuş.

Gurdun gapdığı olanı bir köylü gurdun ağzından gurtarmış. Almış, evine götürmüş. Garısına dimiş ki: Bak, olan isterdin Allah bize bir olan verdi. Olana gendi çocukları gibi bakmışlar, büyütmüşler. Zemanı gelince asgere yollamışlar.

Çaya giden olanı da bir değirmenci gurtarmış. Bakmış ki değirmen denmez. Su mu kesildi di bakar ki bi çocuk. Hemen gurtarır. Onu da değirmenci büyütür. O da zemanı gelince asgere gider.

Bunnarın ikisi de yiğit birer deliganlı olduklarından padişahın hizmetine verirler. Padişahın sevdiği asgerler olurlar.

Garıyı kaçırın ağanın da yolu o memlekete düşmüş, gadını hiç kimsenin yanına bırakmak istemiyor. Padişaha gidiyor. diyor ki : Padişahım, benim felan yirde işim var. Oraya gitmem lâzım. Garımın çağırı bekleyecek iki asger isterim diyor. Pa-

dişah da bu iki sevdiği asgeri çadıra gönderiyor.

Bu iki asgerin biri çadırın bir tarafında, öbürü de çadırın öbür tarafında lötet duyuyorlar. Bunnarın canı sıkılıyor. Biri diyor ki: Arkadaş, sen nerelisin. Öbürü diyor ki: Ben felan felan yirdenim. Benim babam çok zengin idi, başımıza bir felâket gelmiş... işde böyle böyle di hepsini anlatmış. Öbür olan dimiş ki: Ben senin gardaşımın, dimiş. Sarılmışlar, kucaklaşmışlar.

Mer gadın çadırın içinden bunnarın konuşmalarını dinlermiş. Çadırın gapısını açıp Ah evlâtlarım, ben de sizlerin anasıyım diyip evlâtlarını gucaklamış. Bölece birbirlerine sarılıp yatmışlar. Adam gelmiş, bakmış ki asgerler ortada görünmüyor. Aklına kötü şeyler, gelmiş. Gendi kötü olan herkesi de gendi gibi kötü bilir. O zannetmiş ki asgerler garımı geçirdi. Çadırı açsa baksa ki garısı asgerleri etrafına alıp yatmış. Oradan hemen padişahın sarayına varmış. Padişaha hebbisini annatmış. Padişah bunun yanına vezirini gaptıp asgerle göndermiş. O mel'unları çabık buraya getirin, dimiş. Gitmişler, çadıra varmışlar. Haggaten, adamın didiği gibi üçü bi döse yatmışlar. Vezir hemen bunnarı uyandırmış, bağlamış doruca sarayın yolunu dutmuşlar. Saraya varmışlar. Padişahın huzuruna çıkarılmışlar. Padişah bunnarı idam idin, dimiş. O vat gadın dimiş ki: Padişahım bi de bizi dinneyin, dimiş. Ben çadırın içinde oturuyordum. Bu iki asger gendi aralarında gonusuyorlardı. Gulak virdim ne gonusuyorlar di. Mer bunnarın ikisi benim çok evvelce gaybettığım olannarımış. Padişahın gözleri yaşarmış. O da gaybettığı garısından iki olunu hatırlamış. Gadın sona dimiş ki: Bu adam benim gocam filan değil. Bu adam beni filan köyden gocamın çobannık yaptığı ağanın yanından geçirdi, dimiş. Padişah hemen annamış. Adama sormuş. Garın doru mu söyleyor, yalan mı? Adam hiç utanmadan yalan söyleyor, herhal bu asgerlerin birine varacak, dir. Her şeyi annayan padişah bu yalancı adamı asdırır. Garısından, olannarıynan esgisi gibi iyi iyi yaşar.

(Anlatan : Saliye Sakaoğlu ; anlatıldığı yer ve yıl : Konya 1952; memleketi: Konya'nın Qumra kazasının Karkın köyü; doğum tarihi : Tahminen- 1884).

"Kul Nesimî,"

Yazan : Muzaffer UYGUNER

Halk edebiyatımız üzerine yapılan çalışmalar yeni bazı gerçekleri ortaya koymaktadır. Bunlardan en önemli biri son günlerde yayımlanan bir kitabın ortaya koyduğu gerçektir. Cahit Öztelli'nin **Kul Nesimî** adlı kitabında ünlü Nesimî'den başka olan, fakat aynı adı taşıyan bir ozanı tanıyoruz (1). "Mahlâsını Bağdatlı Nesimî'ye olan iç yakınlığı dolayısıyla" alan Kul Nesimî, onun gibi hurufilik yolunu tutmuş, onu örnek alarak şiirler yayımlamıştır. XVII. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Kul Nesimî'nin dedesi XIV. yüzyılda yaşayan Said Emre'dir Öztelli'ye göre. Öztelli, bunu, Kul Nesimî'nin şu dörtlüğünden çıkarıyor :

Sükür Hakka iyd olur
Katarımız mezid olur
Ceddin Said Emre'dir
Neslinde said olur

Öztelli, Kul Nesimî'nin Konya Aksaray'ından olduğunu da bu vesile ile belirtmektedir. Öztelli,

İki yüz altmış dört yıldan sonra
Bu nazm ile bunu ettim ben izhar

beytinden yola çıkarak Kul Nesimî'nin, Bağdatlı Nesimî'nin ölüm tarihi olan 1404 yılına 264 yılını eklemekte ve böylece bulunduğu 1668 yılını onun yaşadığı yıllara denk düşüğünü söylemektedir. Bundan başka, ozanı bu yüzyıla bağlayan şu kanıtı da ortaya koymaktadır : "Kul Nesimî'nin şiirlerine en eski olarak yine bu yüz yıl içinde yazıldığı kesin olarak bilinen cönlüklerde rastlanmaktadır. Bundan başka şairin dilinin özelliğini bu yüzyıldan öteye götürmeye de imkân yoktur. Dili tam anlamıyla on yedinci yüzyıl divanı ve halk edebiyatı şairlerinin dilidir." Öztelli, tarih olayları ile de durumu pekiştirmeğe çalışmaktadır. Bütün bunlar, Öztelli'yi haklı göstermektedir.

Ancak, "kendi çağında yaşamış şairlerin Kul Nesimî'ye benzekleri (nazire) de var" yargısı üzerinde biraz durmak gerekiyor. Çünkü, bu benzeklerin aşının kimin oldu-

ğunu kesinlikle bilemiyoruz ve bilmemiz de mümkün değildir. Acaba o şairler mi Nesimî'ye, yoksa Nesimî mi onlara özenmiş ve benzek yazmıştır? Öztelli, kitabında, hep Nesimî'ye benzekler yazıldığı görüşünü belirtmiştir. Halbuki bunun aksini de düşünelim. Gerçi şairin yaşadığı yıllarla ilgili savı çürütmez böyle düşünmek, ama Kul Nesimî'yi orta nokta kabul etmek biraz hatalı görünüyor bize.

"Kul Nesimî iyi öğrenim görmüş, kültürlü bir şairdir. Şiirlerinde birçok âyetler de geçtiğine bakılırsa Arapça bildiği de anlaşılmaktadır. Tasavvufu, bu arada Hurufi kurallarını iyi bildiği görülüyor. Onun şiirinde hâkim olan din felsefesi dediğimiz tasavvuttur. Serbest konularda, daha çok aşk konusunda güzel şiirleri de var. Bazan öğretici ve öğüt verici manzumeler de yazmıştır" (s. 11 - 12). Öztelli, onun şiirinde Yunus Emre etkisi görmemekte, Nesimî ile Fuzulî etkisi görmektedir. Fakat, bize göre, Kul Nesimî'de Yunus etkisi de vardır. Daha çok aruzla yazılmış şiir yazdığını sandığımız Kul Nesimî'nin, bu şiirlerine bakılarak Nesimî ve Fuzulî etkisinde kaldığı söylenebilir ise de hece ile yazdıklarında Yunus etkisi sezildiğini söyleyebiliriz. Özgür bir uyak düzeni kullanan Kul Nesimî, genellikle başarılı bir şair olarak görünmüyor, ama, bunun yanında çok başarılı şiirleri bulunduğunu da görüyoruz. Öztelli, bazı şiirlerinin çok yaygın olduğunu söylüyor. Doğrudur bu, Ama, bu yaygınlık biraz da Bağdatlı Nesimî ile ad benzerliğinden ileri gelmiyor mu acaba? Bugün, herkesce "güldür gül" diye bilinen şiirin Bağdatlı Nesimî'ye ait olduğu sanılmıyor mu? Bu bir yanlış da olsa üzerinde durulması gereken bir konudur bize göre.

Öztelli, Kul Nesimî'yi, elindeki belgelere göre tanıtıyor; sanatı üzerinde de duruyor. Ayrıca eklediği Sözlük de kitabı faydalı kılmıştır.

(1) Cahit Öztelli, Kul Nesimî, inceleme, Ankara 1969, s. 120, fiyatı 5 lira.
İstanbul'da Elif Kitabevinden alınabilir.

Muhacir Kadıköy'de Hidrellez ve Mânileri

Yazan : Erdem YÜCEL

Muhacir Kadıköy, Edirne ilinin sınırları içerisinde, ikiyüz evlik küçük bir köydür. Bugün Pehlivan köyü tren istasyonundan normal yürüyüşle bir saatte ulaşılmakta, çevresinde ise Akarca, Bayramlı, Çerkez-müsellim, Eminbey ve Sazlımalkoç köyleri bulunmaktadır. Hayvancılık ve çiftçilikle (1) geçinen halkı bu raya Balkan Savaşı sırasında Bulgaristan'dan - Peşterne, Dinamanisa, Cuma - gelerek yerleşmiştir.

Hidrellez günü, Muhacir Kadıköy'de kadınlar ve erkekler guruplar halinde ayrı ayrı toplanırlar. Erkekler köy kahvesine, ağaç altına veya onların deyişi ile su boyuna giderler. O gün kuzular kesilir, kapamalar, eşmerimler (2) yapılır, içkiler içilip, çalgılar çalınır, şarkılar söylenir.

Diğer taraftan ekseriyeti genç kızların meydana getirdiği köy kadınlarından bir gurup, beş mayıs günü akşam üzerine rastlayan saatlerde kırık yerde toplanırlar. Bir çömleğin içerisinde niyet ederek çiçek, dal, yaprak, yüzük, küpe, düğme, bozuk para vs. gibi şeyleri atarlar. Ve üzerine biraz su ilâve ederler. Bu iş yapıldığı sırada, artık akşam ezanı da okunmaktadır; çömleğin ağzı bezle sıkıca kapatıldıktan sonra ipe bağlanır; küçük bir asma kilit ile de kilitlenir. Böylece hazırlanan çömlek bir gül fidesinin altına bırakılır (3) ve herkes evlerine dağılır.

Ertesi günü, erkenden çömleğin başında toplanı-

lır ve evlenme çağına gelmiş kızların başları bir araya getirildikten sonra çömleğin kilidi üzerlerinde açılır. Böylece onların kısmetlerinin açılacağına inanılır. Bu inanış Rumeli'de olduğu gibi Anadolu'nun hemen her tarafında da yaygın bulunmaktadır. Diğer taraftan topluluk hep bir ağızdan şu manii söyler ve genç bir kız da çömlek içerisindekilerini birer birer çıkarmaya başlar.

Hey martifal martifal,
Martifalin ahdı var,
Her kime ne çıkarsa,
Devlet ile bahtı var (4).

Önce aşağıda kaydettiğimiz manilerden biri söylenir ve sonra çömlek içerisinden bir şey, meselâ yüzük çıkarılır. Söylenmiş olan mani, o şeyin sahibi için yorumlanır ve bu iş çömlek boşalınca kadar devam eder.

Manilerin okunması bittikten sonra çömleğin içerisindeki su üç yol ağzına dökülür; kızlar salıncaklar kurarlar, yemekler yiyip, şarkılar söyliyerek kendi aralarında eğlenme başlarlar.

Maniler :

Hay kamaşa kamaşa,
Sular neyler yarımaşa,
Mevlâm sabırlar versin,
Yarından ayrılmışa.

Dere boyu düz gider,
Nişanlı bir kız gider,
O kız yolu şaşırmış,
İnşallah bize gider.

Yemenimin mestine,
İğne batmaz üstüne
Alacaksan al yarım,
Gideceğim karının üstüne

Dağlarda meşelerde,
Gülyâğı şişelerde,
Eller almış yarımı,
Ben kaldım köşelerde.

Karanfilim kucak kucak,
Ne gezersin köşe bucak,
Oh benim sevgili yarım,
İşte kol, işte kucak.

Denizde kum kalmadı,
Balıkta pul kalmadı,
Çok şeyler yazacaktım,
Mektupda yer kalmadı.

Denizlerin kumuyum,
Balıkların puluyum,
Aç yorganı gireyim,
Ben de Allahın kuluyum.

(1) Genellikle köy halkı buğday, mısır, ayçiçeği, paçar mercimek, susam, nohut ve fasulye ekmekte, bunun yanı sıra da koyun beslemektedir.

(2) Eşmerim bir cins peynir helvasıdır.

(3) Rumelinin bazı bölgelerinde hidrellez günü çömlekler gül fidesi altına gömülmektedir. Meselâ Türkler'in bulunduğu Manastırda çömlek bir gül fidesi önüne gömülmüştür. (Bkz: İsmail Eren, Manastır Türklerinin bazı hidrellez âdetleri, "Türk Kültürü" Ankara 1968, S. 68, s. 558) Fakat Muhacir Kadıköy'ündeki incelemeimizde çömleğin gül fidesi altına bırakıldığı tesbit edilmiştir.

(4) Manastır Türklerinde ise bu mani şu şekilde söylenmektedir :

Mani mani martifal,
Martifalin adı var,
Her kime düşer ise
Devlet ile batı (bahtı) var.

(Bkz: İsmail Eren, aynı eser, s. 559)

Anadolu'da Seyirlik Köylü Oyunları

— VI —

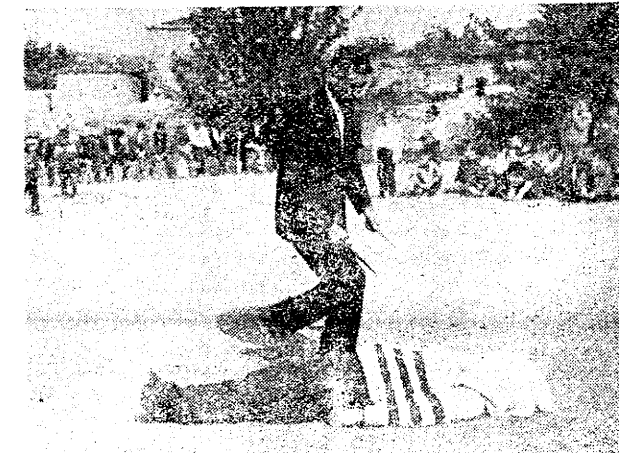
Yazan : Metin AND

Arap oyununda : Efe, zenneler ve arap

lül'de Karacabey'in kurtuluşu vesilesiyle oynanmış ve oyunların tamamı İbrahim Bergman ile Ali Seyhun tarafından hem fotoğraf hem de 8mm ve 16mm film ile çekilmiştir.

İlk oyun bütün Anadolu'da oynanan Arap oyununa benzetilmektedir. Bu oyunun kişileri ellerinde tüfekler bulunan 2 - 4 efe, kadın kılığında girmiş 2 - 4 erkek, bir de Arap'dır. Arap beyaz don giymiş yüzünü, ellerini, ayaklarını karaya boyamış, başında püsküllü bir keçe külah vardır. Bu külahın üzerinde mor, siyah boyalı süsler vardır. Bir de ata benzeyen bir eteklik giymiş, ve Anadolu'da çok raslanan bir beygir benzetmesi vardır. Arap öteki oyunlarda da çıkar, baş kişi durumundadır. Alana önce Arap çıkar, onun çıkmasıyla seyirciler sevinir. Arkadan

Kasap oyunu

Anadolu köylerinden derlenen seyirlik oyunlarına ait örneklere ayrılan bu yazı dizisinde oyunların pek çoğunun eski bolluk törenlerinin kalıntıları olduğu görüşünü kesin olarak doğrulanmaktadır. Nitekim bu yazıda Yenice Köyünde oynanan, aslında ilk bakışta birbiriyle ilgisi olmayan oyun bölümlerinin birçok kesimleri bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca bu kesimlerin çoğunda daha önce bir kitabımda verdiğim İstanbul ile Edirne arasındaki Vize'de eskiden oynanan Kalyori oyununa benzeyen yerler bulunmaktadır (1). Bunun nedenini Rumeli'den Anadolu'ya göçlerde aramalıdır. Nitekim Bandırma ile Karacabey arasında yarı yolda bulunan Yenice köyünün halkı üç etnik kökenden gelmektedir. Manav de-

nilen yerli halk, göçmenler ve çerkesler. Manavların da gene geçen yüzyılda buraya savaşlarla gelip yerleştikleri öğrenilmiştir. Oyunlar 14 Ey-

Köpekler ve tarla sahibi.

beygir çıkar. Ve alanda dolaşırlar. Arap kızlardan birini kaçıtır, efeler engel olmaya çalışırlar, bu arada beygir de öteki kızı kaçıtır. Bu olay birkaç kez tekrarlanır. Aynı köyde buna benzer bir de Kadı Oyunu bulunduğu söylenmektedir.

Bundan sonraki oyun Kasap Oyunu'dur. Bu da köylü seyirlik oyunlarında çok raslanan kurban etme ve ölüp dirilme konusuna bir örnek olabilir. Alana iki kişi gelir, müzik Kasap havasıdır. Bunlardan birinin elinde iki bıçak vardır, bu bıçaklarla danseder. Öteki yere boylu boyunca yatıyor, yüzü mendille örtülüyor. Eli bıçaklı olan bıçaklarından birini yere saplıyor. Bıçakla karnını yarıyor, işkembelerini çıkarıyor, bu sırada yerde yatan debeleniyor. Sonra sözde onu şişiriyor, yerde yatan da şişiriliyormuş gibi karnını çıkarıyor. Bu da bitince yerde yatan ayağa kalkıyor ve ikisi

birden dansediyorlar.

Bu oyundan sonra Çift Sürme oyunu geliyor. Burada adı Halil Emmi olan oyununun elinde 4 metre boyunda bir sopa ve kazma bulun-

maktadır. Ayrıca gürtülü çıkarmak için bir iki gaz tenekesi bulunmaktadır. Önce kazmayla yeri kazıyor, bir başkası geliyor bu toprakların sahibi olduğunu ileri sürüyor. Aralarında pazarlık oluyor, sonunda anlaşılıyorlar. Bunun üzerine tarlayı ölçeceklerdir. Bunun için de ellerine sopayı alan sopayı çevre sinde gezdirirken seyirciler sopadan kaçıyorlar. Dönümleme bittikten sonra tarlayı sürme başlıyor. Bir sabana iki kişi öküz gibi koşuyor. Bir ara tarla sahibi sabanın üzerine oturuyor, saban öyle de çekiliyor. Sonra tarlaya mısır ekiliyor, bundan sonra tarla sahibi yorulup bir kıyıda uyukluyor. Tarlaya önce iki köpek geliyor, bunlar bellerinden yukarısı çıparlar iki çocuktur, arkalarında gazetenin bükülmesiyle kuyruk yapıp takılmıdır. Bu kuyruklara ateş verildiği de oluyor. Bu sırada tarlaya bir

Ardanuç - Gevhernik Kalesi Üstüne Bir Başka Efsane

Günümüzün Ardanuç Kalesi çevresi gümüş madenleri yatağıdır. Yüzyıllardan beri GÜMÜŞHANE adıyla anılagelmiş olan kale yakınındaki köyde çok eski gümüş madeni ocaklarının kalıntıları vardır.

"GEVHERNİK" adının kıymetli cevher - maden" sözlerinden kaldığını anlıyoruz. Halk, bu İrancı söz tamlamasını "Gevher-i nik" den Türkçeleştirerek Gevhernik diye kullanagelmiştir.

Eski Ardanuç kasabasına hakim durumda çok yüksek ve bir yerden çıkılmaz yalçın bir kaya üzerindeki kalenin m. 535. yıllarında yapıldığı tarihsel söylentiler arasındadır.

Son yıllarda bu kale üs-

domuz geliyor. Domuzu oynayan üzerine keçi derisinden bir pösteki atmış, bir terlik veya mesten de burun yapmıştır. Domuz mısırları yemeye başlıyor. Köpekler de uyuyan tarla sahibinin çevresinde doluyor, üstüne işiyorlar. Adam hepsini kovayıp kaçıyor.

Bundan sonra Deve geliyor. Deve Anadolu'da çok görüldüğü gibi bir örtünün altına iki kişinin girmesi ile yapılır. Uzun boyun için de tahtadan bir yapma baş yapılmaktadır. Deveyi bir deveci yönetmektedir. Devenin üzerine Arap da çıkar, ve Arapça bir takım sözler uydurur.

En son oyun en ilginç bölümdür, tıpkı Vize'deki oyundaki çingene bölümüne

tüne birkaç efsane, bir de masal tesbit ettim. "Ardanuç adı üstüne" olan iki ayrı efsane bundan önce TFA'nın Artvin Özel Sayısı olarak çıkan 201. sayısının 4049. sayfasında yayınlanmıştır. "Gevhernik kaledeki tılsımlı kayaların her bakışta göz alıcı parlak madenler şeklinde görülmesi" ne ilişkin bir başka efsane daha var. Bu efsaneyi de Posoflu Aşık Müdâmi'nin eskilerden dinlediği söylentiyle tesbit etmiş bulunuyormuş. İslâm lîgim ilk yayılış yıllarını yansıtan bu ilginç efsaneyi ayrı bir yazı ile sunmak gerekiyor.

Gevhernik kale, Selçukluların gelişine kadar Bağdatlı ilbeyleri ile kıralları-

benzemektedir. Burada iki çingene gelir, bunlardan biri erkek, öteki (kadın kılığında erkeğin oynadığı) kadını canlandırmaktadır. Önce ateş yakıp kahve pişiriyorlar, sonra ateşte demir dövüyorlar. Karı koca arasında bir tartışma oluyor, sonunda erkek çingene kadın çingene'nin üzerine çıkıyor aralarında sevişme ve çiftleşme oluyor. Seyirciler ikisini ayırıyor, bu tekrarlamıyor. Oyunun sonunda bütün oyuncular zeybek ve çeşitli danslar yapıyorlar. Ve bunu topluca birlikte yemek yeme izliyor.

(arkası var)

(1) Motin Açı, Dionisos ve Anadolu Köylüsü, İstanbul 1962, ss. 23 - 25.

Yazan : M. Adil ÖZDER

nın merkez şehridir. 1285'ten sonra da İhanlılara bağlı olarak Ahıska'da kurulan Hıristiyan Çıldır Atabekleri Hükümetinin 16. yüzyıl ortasına kadar başkentliğini yapmıştır. Osmanlı ülkesine katılışı, Kanunî çağında Erzurum Beylerbeyisi olan İskender Paşanın 1551 yazında yaptığı fetihle sağlanmıştır. Bu fetih sırasında kalenin Atabeyi Kıpçaklı II. Keyhusrev Beydi.

Ayrıca, tesbit ettiğimiz "Üç Kardeş" masalı ile öteki efsanelerden birinde "Bu kalede periler padişahı oturur türlü tılsımlar işler".

Halkı ezici kiral ve beylik idarelerinin insan cezalandırma yeri olan "Cehennem deresi" bu kalenin altındadır. Eski söylentilerde "Câh-ı Cehennem" adıyla anılan bu yer içi ateşle dolu, korkunç uçurumlu kayalık ve derin çukurlar" dır (1).

Aşağıya aldığımız efsane 1966 yazında Yusufeli'nin Erkinis bucağın merkezinde 1884 doğumlu Hafız Ahmet Özder'den tıpkı deyimiyle tesbit edilmiştir.

*

"Zengin bir bey nidâ ettirdi: Bir adam var mıdır ki bir gece güzel ile yata, yetmiş altın da yevmiye ala.. Bu haberi alan bir adam gitti, beyi buldu; teklifin nedir diye sordu..

Bey anlattı gelen adama: — Bir devenin karnını yarıp seni içerisine koyacağım. Devenin karnında

seni bir yerde bırakacağım. Kartallar deve leşine üşüşecekler, alıp havadan Gevher-nik maden kalesine çıkaracaklar. Oraya çıktığı anılayınca bıçağıyla devenin karnını yırtıp dışarı çıkacaksın. Çıkınca oradaki madenleri bana aşağıya dökereceksin. Dikkat edeceksin ki kartallar deveyi alıp kaçırmazlar. Vazifen tamam olunca yine devenin içine gireceksin. Sonra kendini aşağıya koyvereceksin. Kartallar görür, seni yavaşça aşağıya indirirler..

Adam razı olur, pekiy yaparım, der. Önce yetmiş altını alır, bir gece de güzel ile kalır. Devenin içine girer; kartallar alıp Gevhernik maden kalesine çıkarırlar. Orada devenin içinden çıkar. Bey aşağıda bekler. Maden taşlarını adam aşağıya döker. Beyin yükleri tamam olunca atına binip evine gelir. Adam da yine devenin içine girer; kendisini aşağıya salıverir. Kartallar toplanır deve ile adamı ağır ağır aşağı indirirler. Adam kurtulup şehire (Ardanuç'a) gelir; kartallar ise deveyi parçalayıp yerler.."

"Bu maden üstüne buna benzer bir efsane daha var; o da şöyle: Narmanlı Aşık Sümmani Baba zikretmiştir ki: Ben o maden meselesine rastladım. Kalenin maden ticaretini yapan Bey, bir devenin karnını yarıp beni içerisine koydu. Kesik yeri dışarıdan dikti. Söyledi ki: Kartallar seni kal'aya çıkaracak. Sen orada devenin karnını yarıp dışarı çıkacaksın; madenleri bana atacaksın. De-

veyi kartallardan korumayı unutma.

Çıkışlar böylece.. Sümmani madenleri aşağıya atmaya başlamış, lâkin korkusundan deveyi unutmış; kartallar parçalamışlar. İş tamam olunca Sümmani Baba aşağıya inmeye yol bulamaz. Bir yerden bir kayanın patlağını bulmuş. Oradan aşağı doğru biraz inmiş; aşağılarda taşın patlağı kapanmış. Korkudan ne yapacağını şaşırılmış. Oradan kendisini Allaha e-

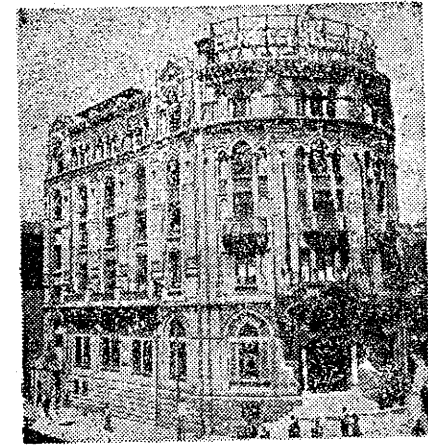
manet edip aşağıya atmış. Erenler himmetiyle dar boğazdan aşağı sağ salım inmiş. Sümmani Baba ondan sonra bir daha o şehire (Ardanuç'a) gitmemiş. Oradan kalkıp mâşukasının memleketi olan Bedahşan taraflarına, Karıncalar memleketine geçmiş.."

(1) Cehennem Deresi'nden bir kısmın görünüş resmü yukarıda işaret edilen TFA'nın 4055. sayfasındadır.

BİLÜMUM BANKA MUAMELELERİ İÇİN

TÜRKİYE BANKASI

hizmetinizdedir

Umum Müdürlük - Ulus Meydanı (Ankara)

CARİ HESAPLAR • HAVALE • TİCARİ SENETLER • KREDİ MEKTUPLARI • KEPALET MEKTUPLARI • DÖVİZ ALIM VE SATIMI • SEYAHAT ÇEKLERİ • İTHALAT AKREDİTİFLERİ • KİRALIK KASALAR • v. s.

DÜNYANIN HER TARAFINDA MUHABİRLERİ VARDIR

Şiddetli baş ağrılarına karşı

OPON
KULLANINIZ

OPON, baş, diş, adale, sinir, lumbago, romatizma ağrılarını teskin eder
OPON, bayanların muayyen zamanlardaki sancularında faydalıdır
OPON, günde 6 tablet alınabilir

(Yeni Ajans : 778 - 43)

Yayın organları hakkında bilgi sağlanır . Eskiz ve program hazırlanır
Objektif tavsiyelerde bulunulur . Tespit edilen programlar titizlikle yürütülür.

Cağaloğlu, Türkocağı Cad. no. 1. kat: 3
Telefon: 27 66 00 - 27 66 01. İstanbul

(Basım : 60485 - 44)

Yıllık aboneli : 12,
altı aylık aboneli : 6
liradır,
Yurd dışı senelik abone :
\$ 3. 5 1

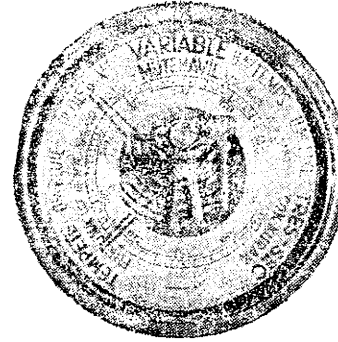
TÜRK FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI

Basılmıyan yazılar
istenince geri gönderilir
Dizgi ve baskı :
HALK MATBAASI
İstanbul

Sahibi : İHSAN HİNÇER
Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :
BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu : 46, Aksaray — İstanbul. Tel. : 22 49 74

TÜRK FOLKLOR (= HALKBİLGİSİ) DERNEĞİNİN YAYIN ORGANIDIR

Tedbirli davranmayı severseniz...

Sonunda pişman olmak istemezseniz...

...ve
her zaman, her yerde
benim hizmetlerimden
faydalanmak için...

BUZDOLABINIZI,
ÇAMAŞIR MAKİNANIZI,
GAZ SOBANIZI,
TERMOSİFONUNUZU,
ELEKTRİK SÜPÜRGENİZİ,
VE OCAĞINIZI SEÇERKEN
MUTLAKA

ARÇELİK
MARKASINI TERCİH EDİNİZ.

ARÇELİK

SENEDE 365 GÜN SERVİS

(Yeni Ajans : 780 - 45)

ASIRLIK TECRÜBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
BOL İKRAMIYE
SOSYAL HİZMET

**EMNİYET
SANDIĞI**

(Basın : 60165 - 46)

AKBANK'ta hesabınız
varsa

sansınız
avucunuzun
içindedir

AKBANK

(Foliot : 47)

GRİPİN, nezle
başlangıcında birçok
tehlikeli önlemek
bakımından faydalıdır.
GRİPİN, 4 saat
ara ile günde
3 adet alınabilir.

GRİPİN

(Yeni Ajans : 779 - 48)

ana
sevgisi,

YAVRUNUZUN
HAYATTAKİ EN
KUTSAL
SEVGİSİ

tahsil

bursu

İKRAMIYESİ,

İSTİKBALİNİN GARANTİSİ

VAKIFLAR

TÜRKİYE

BANKASI

(Basın : 60394 - A. 20472 - 49)